

Хмельницький національний університет
 Факультет економіки і управління
 Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Діяльність банків на валютному ринку: суть, особливості здійснення та управління ризиковістю за матеріалами АТ «ОТП Банк»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС.020039.01.20.00

Виконав: студент II курсу, група ФБСм-22-1 _____ Роман ЦЕЛІК
Підпис, дата Ім'я прізвище

Керівник: д-р. екон. наук, професор _____ Раїса КВАСНИЦЬКА
Підпис, дата Ім'я прізвище

Нормоконтролер _____
Підпис, дата Ім'я прізвище

До захисту допускаю:
 Зав. кафедри
 д-р. екон. наук, професор

_____ Ніла ХРУЩ
Підпис, дата Ім'я прізвище

_____ 2023 р.

Хмельницький 2023

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Загальнотеоретичні засади функціонування банківських установ на валютному ринку	9
1.1 Валютний ринок: суть, роль, структура та суб'єкти	9
1.2 Види, специфіка та ризиковість діяльності комерційних банків на валютному ринку	17
2 Аналітичні засади діяльності банків на валютному ринку України	31
2.1 Аналіз стану валютного ринку України та діяльності банків на ньому 2018-2022 роках	31
2.2 Аналіз фінансово-майнового забезпечення функціоналу АТ «ОТП БАНК» та характеристика його діяльності на валютному ринку за 2020-2022 роки	45
3 Політика управління валютним ризиком в діяльності АТ «ОТП Банк» та напрями підвищення ефективності його оцінювання	59
Висновки	70
Список використаних джерел	76
Додатки	82

Вступ

Актуальність теми. Розвиток ринкової економіки нашої держави та інтеграція України у світовий економічний простір спонукає вихід більшості суб'єктів підприємницької діяльності на світові ринки, що, своєю чергою, передбачає їх участь у міжнародних розрахунках, у валютних відносинах та валютних операціях. Міжнародні розрахунки з іноземними партнерами, купівля-продаж іноземної валюти сьогодні є широко здійснюваними як суб'єктами господарювання, так і фінансовими установами (в т.ч. банками різних рівнів банківської системи України). Так, Національний банк України (НБУ), як центробанк країни, не тільки здійснює заходи щодо регулювання функціоналу валютного ринку України та його учасників в умовах воєнного стану, а й безпосередньо приймає участь у міжбанківських валютних торгах, тобто є учасником цього ринку. Активною є також діяльність на валютному ринку комерційних банків та інших фінансових установ. Звичайно, важке сьогодення, яке формується під впливом військових дій на території України, в зв'язку із повномасштабним вторгненням росії, діяльність банків на валютному ринку має свою специфіку та супроводжується значним рівнем ризиковості. Тому, вкрай актуальним є дослідження як ролі, функціоналу, структури валютного ринку, так і особливостей діяльності банківських установ на валютному ринку із визначенням підходів до управління ризиковістю здійснення цієї діяльності. Адже, саме ефективна діяльність банків на національному валютному ринку забезпечує як розвиток зовнішньоекономічних зв'язків держави, так і розвиток її економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляд теоретико-практичних засад функціонування валютного ринку, його місця на фінансовому ринку, ролі в забезпеченні глобалізаційних процесів нині представлений в багатьох наукових працях дослідників. Так, питанням суті та структури валютного ринку, ролі та функціоналу його учасників присвячено

праці таких учених-економістів, як: Божедарнік Н.В., Божедарнік Т.В., Владимир О. М., Дзюблюк О. В., Дикий В. С., Калівошко О. М., Квасницька Р.С., Маляренко І. В., Ченуша О. С. та інших. Розкриття суті валютного ризику та пошуку підходів до управління ризиковістю діяльності на валютному ринку є відображеними у працях таких учених, як: Глухова В.І., Деркач Ю.Б., Дідур С.В., Козирева А.В., Кравченко Х.В. Краснова І.В., Павленко Л. Д., Шевалдіна В.Г. та інших. Однак, незважаючи на широке розкриття сутнісно-функціональних характеристик валютного ринку та особливостей здійснення діяльності на ньому банківськими установами, наразі потребують подальшого дослідження питання підвищення ефективності діяльності банків на валютному ринку та зменшення ризиковості її здійснення в сучасних умовах сьогодення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретико-практичних засад здійснення діяльності банків на валютному ринку та пошуку підходів до управління цією діяльністю з метою зменшення ризиковості її здійснення в сучасних умовах сьогодення.

Мета кваліфікаційної роботи передбачає вирішення таких завдань:

- визначення суті, ролі, структури та суб'єкті валютного ринку;
- дослідження видів, специфіки та ризиковості діяльності комерційних банків на валютному ринку;
- аналіз стану валютного ринку України та діяльності банків на ньому 2018-2022 роках;
- аналіз фінансово-майнового забезпечення функціоналу АТ «ОТП БАНК» у 2020-2022 роках;
- дослідження особливостей діяльності АТ «ОТП БАНК» на валютному ринку за 2020-2022 роки;
- визначення підходів до політики управління валютним ризиком в діяльності АТ «ОТП Банк» та дослідження напрямів підвищення ефективності його оцінювання.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретико-практичні засади здійснення діяльності банків України на валютному ринку.

Об'єктом дипломної роботи є діяльність АТ «ОТП Банк» на валютному ринку та процес управління ризиковістю її здійснення.

Методи дослідження. Методами кваліфікаційного дослідження є аналіз і синтез, наукова абстракція, індукція та дедукція, логічне узагальнення (формулювання понятійно-категоріального апарату валютного ринку); порівняльний та статистичний аналіз (аналіз стану валютного ринку та фінансово-майнового забезпечення функціоналу АТ «ОТП БАНК»); метод оцінки валютного ризику на основі розміру валютної позиції (VaR).

Інформаційну базу дослідження склали законодавство України, постанови Верховної Ради, постанови Правління Національного банку України, накази та інструкції Національного банку України, статистичні дані та фінансова звітність українських банків, у тому числі АТ «ОТП БАНК», а також наукові праці фахівців з питань функціонування валютного ринку та діяльності на ньому банківських установ.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у

- подальшому розвитку визначення суті валютного ринку через систематизацію підходів до його трактування, що уможливило визначити валютний ринок саме як систему економічних та правових відносин між учасниками ринку при здійсненні операцій щодо купівлі-продажу іноземної валюти та валютних цінностей за курсом, який формується під впливом попиту та пропозиції на них. Таке визначення, на відміну від існуючих, дозволяє акцентувати на системності валютного ринку не тільки щодо економічній, а й правових відносин між учасниками ринку;

- удосконаленні підходів до класифікації валютних операцій, які здійснюють банківські установи на валютному ринку на основі виокремлення такої класифікаційної ознаки, як «тип самої валютної операції», що уможливорює більш чіткий розгляд особливостей валютних операцій із розбивкою за цією класифікаційною ознакою на: конверсійні валютні операції, депозитні валютні операції, кредитні валютні операції.

Апробація результатів дослідження. Участь у III Міжнародному Економічному форумі «Підприємництво та стратегічні напрями розвитку бізнеспроцесів в умовах глобальних викликів» (10 -11 листопада 2023 р., м. Хмельницький).

1 Загальнотеоретичні засади функціонування банківських установ на валютному ринку

1.1 Валютний ринок: суть, роль, структура та суб'єкти

Функціонування державних установ, суб'єктів підприємництва різних галузей економіки в умовах дії глобалізаційних процесів сьогодні розглядається невід'ємно від національного та світового валютних ринків. Адже, саме валютний ринок втілює в своїй структурно-функціональній системі можливості здійснення міжнародних розрахунків, обміну валют, формування курсу валют тощо. Не можливо сьогодні уявити діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин без можливості отримання на свої рахунки доходів від реалізації у іноземній валюті, без можливості обміну національної валюти на іноземну, чи навпаки, а отже, без звернення до фінансових посередників на валютному ринку, який тісно інтегрований з іншими сегментами фінансового ринку і сприяє здійсненню та розвитку міжнародної торгівлі, міжнародному руху капіталу, трудовій міграції, руху валютної ліквідності тощо. Що ж собою представляє валютний ринок? На основі аналізу спеціалізованої літератури, можемо зробити висновок про те, що поняття «валютний ринок» є досить варіативним, неоднозначним, а тому і складним (таблиця 1.1). Так, за результатами аналізу різних підходів до визначення суті поняття «валютний ринок», які наведено в таблиці 1, можна виділити такі напрями його уособлення, як:

- валютний ринок, як ринок (в.ч. як сектор грошового ринку);
- валютний ринок, як сукупність відносин;
- валютний ринок, як система відносин, в т.ч. економічних;
- валютний ринок, як сфера економічних відносин;
- валютний ринок, як механізм, в.ч. інституційний механізм;
- валютний ринок, як офіційні фінансові центри.

Таблиця 1 – Підходи до трактування суті поняття «платіжна система»

Валютний ринок – це...	Автори
1	2
РИНОК	
особливий ринок, на якому здійснюють обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни за визначеним валютним курсом	Маляренок І. В. [24]
ринок, на якому продається і купується валюта різних країн світу та співвідношення її попиту і пропозиції	Сенейко Ю. В. [49]
міжбанківський ринок, так як саме в процесі проведення міжбанківських операцій здійснюється основний обсяг угод з купівлі-продажу іноземних валют	Боринець С. Я. [25]
СЕКТОР ГРОШОВОГО РИНКУ	
сектор грошового ринку, на якому урівноважуються попит і пропозиція на такий специфічний товар, як валюта	Нідзельська І.А. [29]
СУКУПНІСТЬ ВІДНОСИН	
певна сукупність відносин, пов'язаних зі здійсненням операцій з купівлі-продажу валютних цінностей та руху іноземних капіталів	Калівошко О. М. [19]
сукупність економічних та організаційних відносин, що пов'язані з купівлею або продажем валют різних країн, банківських металів, платіжних документів та цінних паперів в іноземних валютах, здійснення кредитно-депозитних операцій з валютою	Буднік М. М., Мартюшева Л. С., Сабліна Н. В. [18]
економічна категорія, яка відображає певну сукупність відносин щодо здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, інших валютних цінностей, цінних паперів у іноземній валюті та руху іноземних капіталів	Божедарнік Н.В., Божедарнік Т.В.[2]
СИСТЕМА ВІДНОСИН (ЕКОНОМІЧНИХ; ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ)	
система фінансово-економічних відносин, пов'язаних із здійсненням операцій купівлі-продажу (обміну) чужоземних валют і платіжних документів в чужоземних валютах	Глуценко С. В. [4]
система економічних відносин, пов'язаних із операціями купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей	Івасів Б.С., Прийдун Л. М., Рудан В. Я. [26]
система економічних відносин, що виникають при здійсненні операцій із купівлі-продажу іноземної валюти за курсом, що формується на основі попиту та пропозиції	Дзюблюк О. В., Владимир О. М. [8]
система економічних відносин між його суб'єктами щодо здійснення операцій з купівлі-продажу валют і валютних цінностей за допомогою сучасних засобів фінансової телекомунікації, де цінами є встановлені під впливом попиту і пропозиції обмінні курси.	Добровольська О. В., Халатур С. М. [10]

Кінець таблиці 1.1

1	2
система економічних та правових відносин між споживачами, продавцями валюти та державою з приводу купівлі-продажу іноземних валют, банківських металів, платіжних документів та цінних паперів в іноземних валютах, а також здійснення кредитно-депозитних та інших операцій з валютою	Шелудько В. М. [52]
СФЕРА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	
сфера економічних відносин між країнами, які пов'язані з операціями купівлі-продажу, обміну іноземних валют та з використанням платіжних документів в іноземних валютах	Береславська О.І. [27]
МЕХАНІЗМ (ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ)	
механізм, за допомогою якого дозволяється перенесення купівельної спроможності із однієї країни в іншу, надання або отримання кредитів для міжнародних торгових операцій, мінімізація можливості ризику у зв'язку із коливаннями курсу обміну	Шкварчук Л. О., Карпенко А. В. [53]
інституційний механізм (сукупність установ і організацій – банки, валютні біржі, інші фінансові інститути), що забезпечують функціонування валютних ринкових механізмів	Божедарнік Н.В., Божедарнік Т.В. [2]
ОФІЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ЦЕНТРИ	
офіційні фінансові центри, в яких зосереджено здійснення валютних операцій, здійснюється купівля-продаж іноземних валют за національну валюту за курсом, що складається на основі попиту та пропозиції	Черемісова Т.А. [50]

Складено автором.

Проаналізувавши напрями уособлення валютного ринку, є можливим зробити висновок про те, що найбільш доречно розглядати валютний ринок саме як систему економічних та правових відносин між учасниками ринку при здійсненні операцій щодо купівлі-продажу іноземної валюти та валютних цінностей за курсом, який формується під впливом попиту та пропозиції на них, адже:

- сфера економічно-правових взаємовідносин та система економічно-правових відносин дійсно мають відмінності в своєму визначенні. Система описує порядок і структуру, в якій розташовані та взаємозв'язані її частини, тоді як сфера охоплює різні галузі і види діяльності. У вашому випадку, термін

«система» більш підходить для опису сутності валютного ринку, оскільки він вказує на певний порядок і взаємозв'язок між його елементами. Дякую за цікаве питання;

- система є ширшим поняттям, яке охоплює інституційний механізм і внутрішню будову, включаючи установи та заклади, необхідні для функціонування валютного ринку. Ця система регулює торгівлю та обмін валют у країні або регіоні. Вона може включати центральний банк, комерційні банки, регуляторні органи, брокерські компанії та інші установи, які задіяні у валютному обміні. Об'єднання всіх цих елементів створює систему, яка забезпечує стабільність та ефективність валютного ринку;

- валютний ринок включає в себе торгівлю валютами, а також установлення курсів валют. Валютні відносини, з іншого боку, охоплюють взаємодію між країнами з питань обміну валют, регулювання курсів, валютних резервів та інших аспектів фінансових відносин. Валютний ринок може бути розглянутий як складова частина валютного механізму, який включає в себе валютні відносини між різними країнами;

- однак, валютний ринок не можна розглядати, як механізм встановлення правових та економічних відносин, оскільки механізм - це внутрішня структура (будова) чогось, що складається з окремих частин, які взаємодіють між собою в закритому просторі, валютний ринок, з іншого боку, є повністю відкритою системою, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем. Іншими словами, валютний ринок не може існувати сам по собі і залежить від зовнішніх факторів, таких як: економічна ситуація в країнах-учасниках валютного ринку; політична ситуація в цих країнах тощо.

Законодавством України закріплено визначення валютного ринку України, який є «сукупністю відносин у сфері торгівлі валютними цінностями в Україні між суб'єктами валютного ринку України (суб'єкти ринку), між суб'єктами ринку та їх клієнтами (уключаючи банки-нерезиденти), між суб'єктами ринку і Національним банком України (Національний банк), а також між Національним банком і його клієнтами, у яких суб'єкти ринку або

Національний банк є стороною договору з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей» [45].

Валютний ринок виконує різноманітні операції та функції, які впливають на обмінні курси та сприяють ефективному здійсненню валютних операцій. Функції валютного ринку допомагають підтримувати світову економіку та задовольняти потреби торгівлі іноземною валютою. Отже, основними функціями валютного ринку є:

- конвертація валют через надання можливості обміняти одну валюту на іншу з метою здійснення міжнародних платежів або інвестицій;
- визначення обмінних курсів через вплив на обмінні курси через попит і пропозицію на валюти, що дозволяє визначити вартість однієї валюти на основі вартості іншої;
- забезпечення ліквідності через забезпечення доступності валют, необхідних підприємствам і приватним особам, що дозволяє здійснювати міжнародні платежі, торгівлю та інші операції;
- проведення операцій забезпечення через використання валютного ринку банками та іншими фінансовими установами для укладання операцій забезпечення (форвардних та ф'ючерських контрактів), з метою захисту від коливань валютних курсів;
- залучення коштів та інвестування через надання можливості для залучення коштів та інвестування в різноманітні валютні активи, такі як акції, облігації та інші фінансові інструменти;
- диверсифікація валютних резервів банків, корпорацій та урядів і регулювання валютного курсу;
- взаємозв'язок світових валютних, кредитних і фінансових ринків;
- отримання спекулятивного прибутку учасниками ринку у вигляді різниці курсів валют.

Виконання означених функцій викликає взаємовідносини на валютному ринку, які відбуваються в основному між (рисунок А.1 додатку А):

- «комерційними банками та їх клієнтами;

- між комерційними банками однієї країни;
- між комерційними банками різних країн;
- між комерційними банками та центральними емісійними банками;
- між центральними емісійними банками різних країн» [2, с.34];
- між іншими фінансовими інститутами та їх клієнтами;
- між брокерськими фірмами та їх клієнтами.

Як вже зазначалось, валютний ринок залежно від характеру валютних операцій, обсягу їх здійснення, різновидів валют, які котируються може розглядатися за двома рівнями: національним (національний валютний ринок) та міжнародним (міжнародний валютний ринок) (рисунок 1.1).

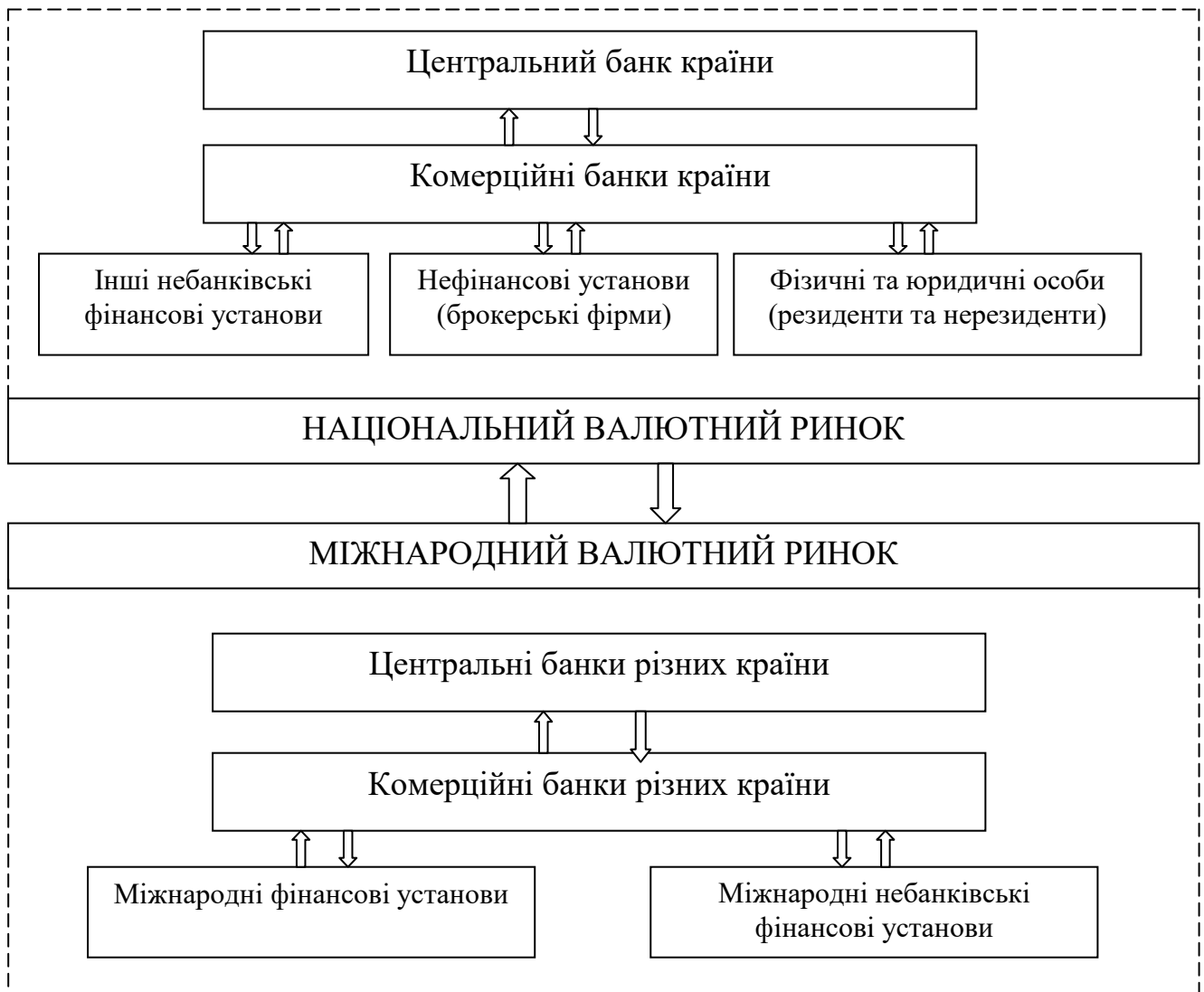

Рисунок 1.1 – Структура та взаємовідносини національних та міжнародного валютних ринків

Складено автором

Отже, головними, безпосередніми, учасниками як національного, так і міжнародного валютних ринків є центральні банки країн та комерційні банки. Зауважимо, що причинами, які спонукають центробанки виходити на валютні ринки (національний чи міжнародний) є:

- по-перше, залучення іноземної валюти для поповнення золото-валютних резервів країни;
- по-друге, вплив на валютний курс через здійснення валютних інтервенцій, які є інструментом впливу на курс національної валюти через купівлю (або продаж) іноземної валюти.

Саме центральні банки впливають значною мірою на рівновагу попиту та пропозиції валюти на валютному ринку. Так, з метою підвищення курсу національної валюти центробанк здійснює операції з продажу іноземної валюти, а з метою зниження курсу національної валюти він здійснює зворотні операції – операції з купівлі іноземної валюти за національну. В такий спосіб центральний банк, в т.ч. Національний Банк України, здійснює валютні інтервенції. Згідно Положення про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України, «валютна інтервенція - купівля, продаж або обмін Національним банком іноземної валюти на валютному ринку України з метою впливу на обмінний курс гривні до іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні» [42].

Отже, центральні банки визначають правила гри на валютному ринку через монетарне регулювання. Вони встановлюють порядок та умови проведення валютних операцій і впливають на діяльність учасників валютного ринку. Так, купівлю-продаж іноземної валюти, банківських металів на українському валютному ринку дозволяється здійснювати тільки НБУ та суб'єктам ринку або через їх посередництво. Такі обмеження дозволяють центральному банку підтримувати стабільність валютного ринку, захищати інтереси учасників валютних відносин та забезпечувати ефективне функціонування національної економіки загалом.

Що ж стосується комерційних банків, то вони є основними учасниками валютних ринків. «Комерційні банки – це організатори валютних відносин в сфері кредитування, платежів та валютно-обмінних операціях» [11, с. 83]. «Комерційні банки – це фінансові посередники, які виконують швидкі процеси руху позичкових капіталів, регулюють взаємодію між обсягами та строками вивільнення і використання валютних коштів» [7, с. 16]. Вони здійснюють різноманітні валютні операції, включаючи купівлю та продаж іноземної валюти, надання кредитів в іноземній валюті та здійснення платежів в іноземній валюті. Крім того, комерційні банки сприяють розвитку валютного ринку та економічних відносин між країнами, впроваджуючи ефективні механізми організації валютних відносин.

Банки є не тільки ключовими учасниками валютних відносин, а й посередниками, які забезпечують ефективне функціонування валютного ринку. Функціональним покликанням банків є:

- посередництво в забезпеченні руху валютного капіталу (банки допомагають підприємствам і приватним особам купувати і продавати іноземну валюту, що дозволяє банкам здійснювати міжнародні торгівельні й інвестиційні операції. При цьому, банки також можуть надавати кредити в іноземній валюті, щоб допомогти підприємствам і приватним особам здійснювати інвестиції за кордоном);

- посередництво у валютних конверсіях (банки допомагають підприємствам і приватним особам обмінювати одну валюту на іншу, що уможливорює здійснювати транзакції в декількох країнах. Банки також надають послуги валютного хеджування, що дозволяє підприємствам і приватним особам захистити себе від ризику коливань валютних курсів);

- посередництво в міжнародних платежах (банки допомагають підприємствам і приватним особам здійснювати платежі в інші країни, що дозволяє їм вести бізнес з партнерами в різних країнах світу. Банки також можуть надавати послуги міжнародних грошових переказів, які дозволяють підприємства і приватним особам надсилати гроші в інші країни);

- посередництво у провадженні валютної політики (банки допомагають центральним банкам впроваджувати валютну політику, наприклад, банки можуть купувати і продавати іноземну валюту, щоб впливати на обмінний курс. Банки також можуть надавати центральному банку інформацію про валютний ринок).

Розглядаючи особливості валютного ринку України, зауважимо, що його суб'єктами є:

- «банки, що отримали банківську ліцензію;
- небанківські фінансові установи, що отримали ліцензію;
- оператори поштового зв'язку, що отримали ліцензію;
- центральний контрагент, тобто клірингова установа, що має право на провадження клірингової діяльності центрального контрагента» [45].

Варто зауважити, що банки як основні учасники валютного ринку, здійснюють переважну більшість своїх операцій на такому структурному сегменті валютного ринку, як міжбанківський валютний ринок, який є «об'єднанням відносин у сфері торгівлі іноземною валютою в державі між: суб'єктами ринку; суб'єктами ринку та клієнтами; суб'єктами ринку і Національним банком» [12, с. 23]. Система міжбанківського валютного ринку України наведена на рисунку А.2 додатку А.

Таким чином діяльність банківських установ на валютному ринку є багатогранною і досить складною, адже на них припадає майже 85-90% валютних угод, які здійснюються на теренах валютних ринків.

1.2 Види, специфіка та ризиковість діяльності комерційних банків на валютному ринку

Банківська діяльність на валютному ринку є досить різноманітною, адже вона пов'язана як із наданням банками, як фінансовими посередниками цього

ринку, широко спектру фінансових послуг, так із здійсненням різного роду валютних розрахунково-платіжних та обмінних операцій. Традиційними банківськими операціями, які займають чільне місце в діяльності комерційних банків на валютному ринку є валютні операції. Згідно положень Закону України «Про валюту та валютні операції», валютна операція – це «операція, що має хоча б одну з таких ознак:

- операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

- торгівля валютними цінностями;

- транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей» [39].

Зауважимо, що валютними цінностями є (рисунок 1.2):

- національна валюта, тобто гривня;

- іноземна валюта;

- банківські метали.

Під національною валютою варто розуміти:

- 1) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет (у тому числі обігові, пам'ятні та ювілейні монети) та в інших формах, що перебувають в обігу на території України та є законним платіжним засобом, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але обмінюються на грошові знаки, які перебувають в обігу;

- 2) кошти на рахунках банків та інших фінансових установ у гривнях;

- 3) електронні гроші, номіналом яких є гривня, що є одиницями вартості, що «зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим

зобов'язанням такого емітента електронних грошей. Електронні гроші існують лише в безготівковій формі» [13].

4) цифрові гроші НБУ (е-гроші НБУ), що є електронною формою української валюти, яка випущена НБУ. Дизайн та основні характеристики е-гривні безпосередньо залежать від варіанту їх застосування, що визначені НБУ:

- застосування з метою здійснення роздрібних е-гривня для безготівкових роздрібних платежів, які уможливають такий функціонал е-грошей, як «програмовані» гроші;

- застосування з метою використання при обігових операціях із віртуальними активами;

- застосування із метою використанні при здійсненні транскордонних платежів.

Іноземна валюта може бути представлена за такими її втіленнями:

- іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, державних облігацій, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені з обігу або такі, що мають бути вилучені з обігу іноземні грошові знаки, які обмінюються на грошові знаки, які перебувають в обігу;

- грошові кошти на рахунках у комерційних банках та інших фінансових установах, які виражені в грошовій одиниці іноземної держави та міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (включаючи спеціальні права вимоги), що підлягають сплаті в іноземній валюті;

- електронні гроші та (або) банківські метали, виражені в грошовій одиниці іноземної держави.

Банківськими металами є:

- дорогоцінні метали у зливках або порошках, які, відповідно до світових стандартів, доведені (афіновані) до найвищих проб (золото, срібло, платина, паладій);

- монети, які вироблені з дорогоцінних металів.

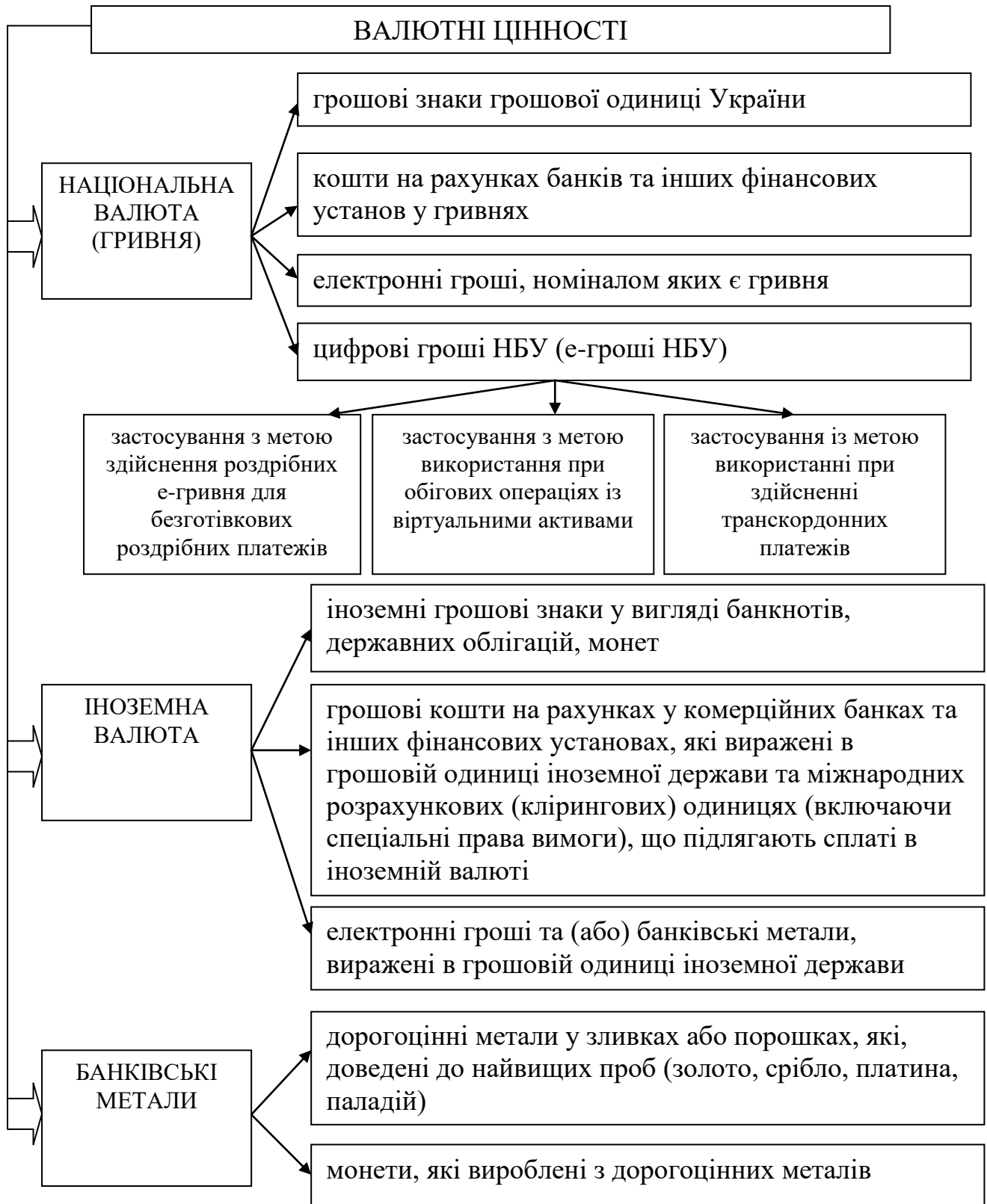

Рисунок 1.2 – Складові валютних цінностей

Складено автором за джерелами [39; 13]

Отже, основою здійснення валютних операцій є валютні цінності. Однак, самі валютні операції, які здійснюють комерційні банки на валютному ринку є

різними за своїм змістом, призначенням, суб'єктами тощо. Таким чином, вартим уваги є класифікаційний поділ валютних операцій, який уможлиблює не тільки їх групування за різними класифікаційними ознаками, а й розгляд їх специфіки за таким групуванням. На основі аналізу спеціалізованої літератури систематизовано різновиди валютних операцій за різними ознаками (рисунок 1.3):

1) за терміном проведення валютні операції поділяють на:

- капітальні валютні операції, що передбачають довгострокове інвестування чи кредитування, тобто термін проведення за цими операціями перевищує 180 днів (інвестиції в основний капітал, відстрочки за експортно-імпортними зобов'язаннями, портфельні інвестиції тощо);

- поточні валютні операції, що передбачають розрахунок за зобов'язаннями в межах 180 днів;

2) за терміном здійснення валютні операції поділяють на:

- касові валютні операції, тобто операції з негайною поставкою валюти чи валютних цінностей (купівля-продаж іноземних валют на умовах поставки не пізніше другого робочого дня з дати підписання договору за курсом, узгодженим під час його підписання);

- строкові валютні операції, тобто операції з поставкою валюти чи валютних цінностей з відстрочкою на термін, що перевищує два робочі дні;

3) за типом валютні операції поділяють на:

- конверсійні валютні операції, тобто операції, в основі яких є укладання угод з купівлі-продажу визначеної кількості одиниць валюти однієї країни за кількість одиниць валюти іншої країни за узгодженим обмінним курсом на конкретну дату;

- депозитні валютні операції, тобто операції щодо залучення вкладів фізичних та юридичних осіб, інших банківських установ на умовах депозиту у іноземній валюті;

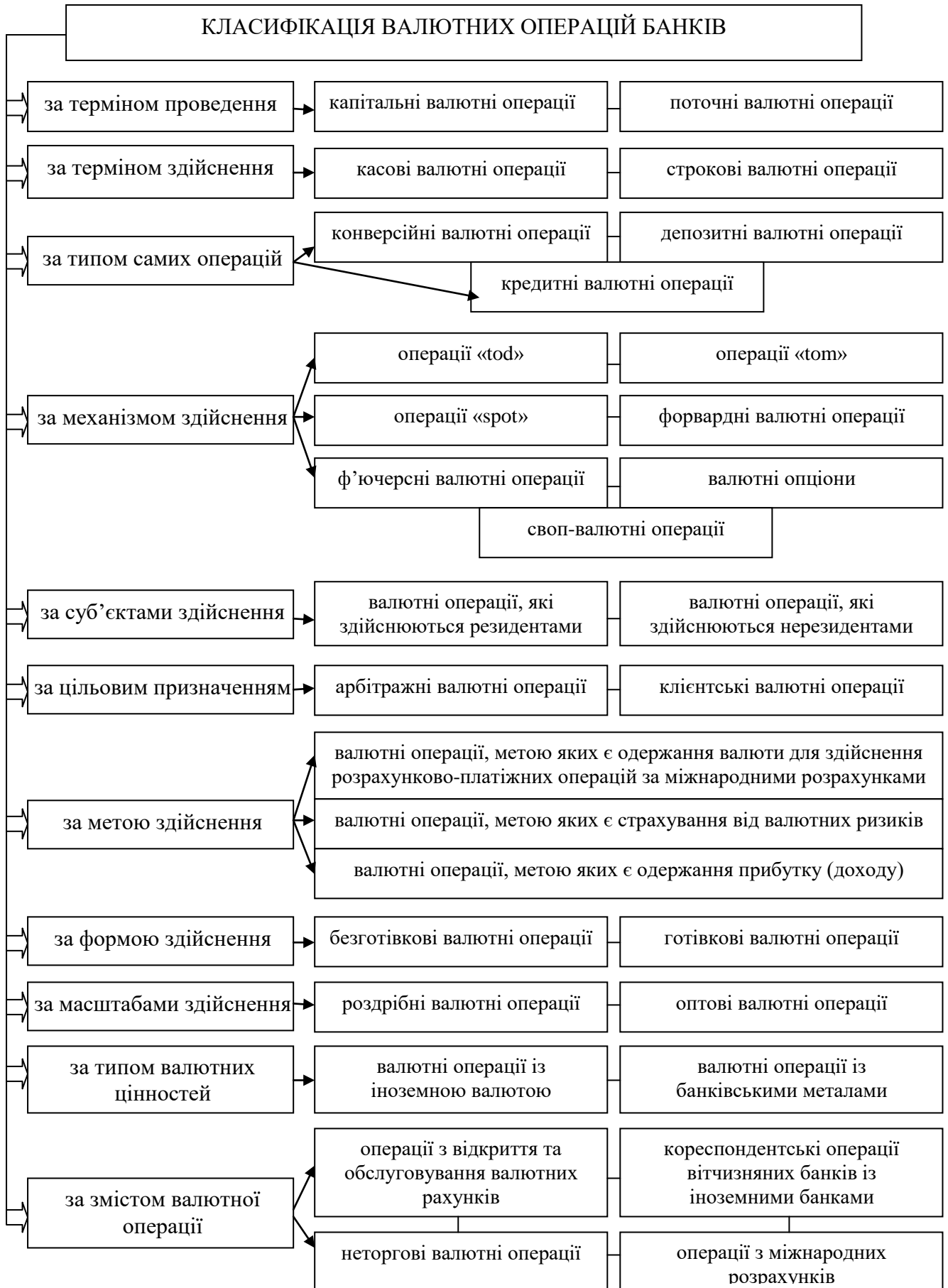

Рисунок 1.3 – Класифікація валютних операцій банків

Складено автором.

- кредитні валютні операції, тобто операції щодо надання кредитів фізичним та юридичним особам, іншим банківським установам у іноземній валюті;

4) за механізмом здійснення валютні операції поділяються на:

- операції «tod», тобто валютні операції за угодою, що передбачає виконання таких валютних операцій в день, коли укладено угоду;

- операції «tom», тобто валютні операції за угодою, що передбачає виконання таких валютних операцій в перший робочий день, що настає після дня укладання угоди;

- операції «spot», тобто валютні операції за угодою, що передбачає виконання таких валютних операцій в другий робочий день, що настає після дня укладання угоди;

- форвардні валютні операції, тобто операції за якими: обмінний курс фіксується на момент здійснення операції; валюта перераховується через певний проміжок часу. Отже, в основі форвардних валютних операцій лежить угода, що вважається укладеною, якщо покупець і продавець валюти чітко визначили терміни, обсяг валюти і курс купівлі-продажу. «Датою валютування вважається період зарахування коштів на рахунок клієнта (дата валютування спот-угоди плюс термін форвардної угоди). При узгодженні цієї угоди в міжнародній практиці зазвичай використовується термін "ламана дата", що означає дату, яка на 45, 98 днів пізніше дати підписання угоди, і форвардний опціон (угода, яка дозволяє вибрати дату самостійно)» [5, с. 39];

- ф'ючерсні валютні операції, тобто операції в основі яких лежать біржові ф'ючерсні контракти на купівлю-продаж іноземної валюти, золота, фінансових інструментів або кредиту, в яких чітко фіксована ціна, а умови конкретного контракту повинні бути виконані через певний проміжок часу (від 2-3 днів, до 2-3 років). При цьому: ф'ючерсний валютний контракт може бути скасований лише після того, як обидві сторони погодилися на це; покупець контракту може тільки продати контракт (поки він дійсний) і може не погоджувати це з продавцем контракту;

- валютні опціони, тобто операції в основі яких лежать контракти щодо права купівлі та зобов'язання продажу на певну дату заздалегідь визначеної суми валюти за фіксованим обмінним курсом на момент підписання контракту. Розрізняють такі види валютних опціонів: «опціон, який надає право здійснити продаж валюти в майбутньому відповідно до ціни затвердженої зараз, називається «опціон-пут»; опціон, який надає право здійснити купівлю валюти в майбутньому відповідно до ціни затвердженої в теперішній момент, називається «опціон-кол»; опціон «Стелаж» — це опціон пут-кол» [5, с. 39]. Крім того, існує два основних стилі валютних опціонів: європейський, який включає валютні опціони, що можуть бути виконані лише в день закінчення терміну дії контракту; американський, за яким валютні опціони можуть бути виконані в будь-який час, незалежно від дати закінчення терміну дії контракту;

- своп-валютні операції, тобто операції щодо купівлі та продажу пари валют, що здійснюються паралельно з контроперацією на умовах строковості поставки валют у визначений термін (від 1 до 180 днів). Свop-операції можуть бути наступних типів: процентна – валютна операція, за якою валюта з фіксованим курсом обмінюється на валюту з плаваючим курсом, або на обидві валюти з плаваючими курсами; валютна - валютна операція, за якою валюта з фіксованим курсом обмінюється на валюту з плаваючим курсом; валютно-процентна - валютна операція, що поєднує операцію процентного свопу та операцію валютного свопу; диференційна - валютна операція з чистим платежем першої сторони на користь другої сторони після схвалення угоди; класична - валютна операція, що передбачає поетапне виконання форвардних і спотових угод, які поділяється на репорт (паралельний умовний спотовий продаж і умовна форвардна купівля) і депорт (умовна спотова купівля і умовний форвардний продаж);

5) за суб'єктами здійснення валютних операцій ці операції поділяються на:

- валютні операції, які здійснюються резидентами нашої країни;
- валютні операції, які здійснюються нерезидентами нашої країни;

б) за цільовим призначенням валютні операції поділяються на:

- валютні операції, які здійснюються агентами валютного ринку (банками) у власних інтересах (арбітражні валютні операції, що є операціями з купівлі та продажу валюти, що передбачають зворотну торгівлю валютою з метою отримання прибутку від курсових різниць. Валютні арбітражні операції можуть бути: часовими і просторовими; простими (коли використовуються дві валюти) і складні (коли використовується декілька валют);

- валютні операції, які здійснюються агентами валютного ринку (банками) в інтересах своїх клієнтів (фізичних та юридичних осіб, інших банків, чи третіх осіб) (клієнтські валютні операції);

7) за метою здійснення валютні операції поділяються на:

- валютні операції, метою яких є одержання валюти для здійснення розрахунково-платіжних операцій за міжнародними розрахунками;

- валютні операції, метою яких є страхування від валютних ризиків, тобто операції хеджування;

- валютні операції, метою яких є одержання прибутку (доходу), тобто спекулятивні валютні операції;

8) за формою здійснення валютні операції поділяються на:

- безготівкові валютні операції;

- готівкові валютні операції;

9) за масштабами здійснення валютні операції поділяються на:

- роздрібні валютні операції, які здійснюються між банками та їх клієнтами;

- оптові валютні операції, які здійснюються на міжбанківському валютному ринку;

10) за типом валютних цінностей валютні операції поділяються на:

- валютні операції із іноземною валютою;

- валютні операції із банківськими металами;

11) за змістом валютні операції поділяються на:

- операції з відкриття та обслуговування валютних рахунків;

- кореспондентські операції вітчизняних банків із іноземними банками;
- неторгові валютні операції;
- операції з міжнародних розрахунків;
- валютно-обмінні операції, до яких належать «купівля у фізичних осіб готівки іноземної валюти за готівкові кошти в гривні чи безготівкові кошти в гривні з подальшим їх зарахуванням на власні поточні рахунки цих фізичних осіб; продаж фізичним особам готівки іноземної валюти за готівкові кошти в гривні чи безготівкові кошти в гривні з власних поточних рахунків цих фізичних осіб; обмін фізичним особам готівки іноземної валюти однієї іноземної держави на готівку іноземної валюти іншої іноземної держави» [45];
- операції з торгівлі банківськими металами з фізичною поставкою, до яких належать: « купівля у фізичних осіб - резидентів і нерезидентів банківських металів за готівкові кошти в гривні чи безготівкові кошти в гривні з подальшим їх зарахуванням на власні поточні рахунки цих фізичних осіб; продаж фізичним особам банківських металів за готівкові кошти в гривні чи безготівкові кошти в гривні з власних поточних рахунків цих фізичних осіб; продаж юридичним особам монет за безготівкові кошти в гривні; обмін фізичним особам одного банківського металу на інший банківський метал із фізичною поставкою або готівку іноземної валюти» [45].

Для здійснення валютно-обмінних операцій та/або операцій з банківськими металами, банківським установам необхідно мати банківську ліцензію. Банки мають право здійснювати торгівлю безготівковою іноземною валютою та банківськими металами без фізичної їх поставки. При цьому, банки здійснюють такі валютні операції:

- «купівлю, продаж, обмін іноземної валюти та/або банківських металів на валютному ринку України та/або на міжнародному валютному ринку;
- власні операції з торгівлі іноземною валютою/банківськими металами в межах установлених лімітів відкритої валютної позиції;
- операції з банківським металами в найвищих пробах банківських металів у зливках і порошках із сертифікатами якості, а також із монетами;

- операції з купівлі-продажу банківських металів без фізичної поставки за дорученням клієнтів-юридичних осіб (окрім банків) за безготівкові гривні виключно з використанням поточних рахунків;

- операції з торгівлі банківськими металами на міжнародних ринках із визнаними виробниками (або їх представниками), юридичними особами, що здійснюють виготовлення (карбування) монет із дорогоцінних металів (або їх представниками) та банками-нерезидентами;

- операції на умовах маржинальної торгівлі з іноземними контрагентами (власні операції та операції за дорученням клієнтів). Банки здійснюють такі операції виключно з іноземними банками та/або іноземними небанківськими фінансовими установами, якщо ці установи мають право здійснювати торгівлю іноземною валютою/банківськими металами відповідно до законодавства країни, де вони зареєстровані, та підпадають під наглядову діяльність відповідних органів нагляду за фінансовими установами іноземних держав;

- операції з торгівлі іноземною валютою, банківськими металами за дорученням клієнта за курсом та в сумі, визначеними клієнтом у його заяві або дорученні на проведення такої операції, порядок надання яких визначається у договорі між клієнтом та банком;

- валютні операції на умовах «своп» на валютному ринку України: із Національним банком, центральним контрагентом - з іноземною валютою; із іншими банками, клієнтами банку (уключаючи міжнародні фінансові організації) - з іноземною валютою та банківськими металами;

- валютні операції на умовах «форвард» на валютному ринку України з іншими банками та з клієнтами банку [45].

Здійснення банками діяльності на валютному ринку неминуче супроводжується виникненням валютного ризику, який є результатом дисбалансу між сумою активів і пасивів у кожній валюті. Відповідно, за кожною валютною операцією виникає валютний ризик, оскільки курс, за яким здійснюється обмін чи купівля-продаж валюти, відрізняється від ринкового

курсу на момент здійснення такої операції. У світовій банківській практиці валютний ризик входить до п'ятірки найбільших ризиків за обсягом втрат. В Україні валютний ризик, поряд з кредитним ризиком та ризиком ліквідності, входить до трійки найсерйозніших ризиків. Варто зауважити, що сьогодні НБУ розглядає валютний ризик у складі ринкового ризику. Так, «валютний ризик є ризиком, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют, що впливають на вартість/ціну інструментів, що утримуються в торговій та банківській книгах банку» [44]. Загалом, якщо говорити про методи управління ризиками, тобто про можливості уникнення, ухилення від ризикованої ситуації чи діяльності, варто відмітити такі з них, як:

1) методи уникнення банківських ризиків, що вимагають відмови від певних видів банківської діяльності і, таким чином, призводять до втрати доходу від такої діяльності;

2) методи прийняття банківських ризиків, що включають:

- методи зниження банківського ризику (вдосконалення організаційної структури, навчання персоналу, технічних засобів, диверсифікації, лімітування, моніторингу та контролю);

- методи самостійного реагування на банківські ризики, що дозволяють банку покривати збитки за рахунок власних коштів або за рахунок прибутку, або за рахунок створених власних резервів;

- методи передачі банківських ризиків, що передбачають розподіл ризику між іншими учасниками ринку, включаючи банки, корпорації, будівельні, страхові, інвестиційні, факторингові та лізингові компанії та інші фінансові установи;

- методи передачі ризиків, що включають страхування, хеджування, продаж активів та сек'юритизацію, консорціумне та паралельне кредитування, угоди про гарантії та платіжні гарантії, факторинг та лізинг.

Саме хеджування сьогодні є найбільш поширеним методом управління валютним ризиком в діяльності банків на валютному ринку. Так, хеджування як метод зниження ризиків, передбачає визначення об'єктів хеджування та підбір

відповідних інструментів хеджування. Тому, хеджування направлене на компенсацію збитків за об'єктом хеджування за рахунок прибутків за інструментом хеджування, які отримують внаслідок одних і тих самих умов або подій. За допомогою хеджування банки усувають ризик, а, натомість, отримують потенційну можливість надходження додаткового прибутку. Таким чином, якщо настає сприятлива умова або подія для об'єкта хеджування, то сума отриманого прибутку автоматично компенсується проти збитку за інструментом хеджування. Валютне хеджування варто розглядати як «маніпуляції з інвестиційними інструментами для зменшення зменшення фінансового ризику фінансового ризику, який може виникнути через несприятливі фактори на валютному ринку» [22, с.440].

Методами саме хеджування валютного ризику, які банки можуть використовувати в своїй діяльності на валютному ринку, є (рисунок 1.4):

- зовнішні методи хеджування (операції з валютними деривативами, такими як: форвардні валютні операції, операції своп, опціонні контракти, валютні ф'ючерсні контракти);
- внутрішні методи хеджування (структурне балансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості; стратегії випередження та відставання; валютне кредитування та інвестиції; паралельне запозичення; структурування протилежних валютних потоків; валютні подушки);
- договірні методи хеджування (валютні застереження, вбудовані деривативи, угоди про розподіл ризиків);
- інші методи хеджування (створення центру регресних вимог, дисконтування валютних вимог (форфейтинг), самострахування тощо).

Загалом хеджування спрямоване не на повне усунення ризику, а на досягнення оптимального балансу між перевагами інструменту хеджування та витратами на його впровадження. Приймаючи рішення про використання хеджування, оцінюють розмір збитків, які можуть виникнути, якщо хеджування виявиться невдалим.

Рисунок 1.4 – Суть та методи хеджування валютного ризику в банківській діяльності

Сформовано автором

«Якщо витрати на використання інструменту є прийнятними, а вигода великою, використання хеджування вважається доцільним, в іншому випадку – нераціональним» [22, с. 440]. Таким чином через хеджування ризику коливань валютних курсів не потрібно вилучати значні кошти з продажів, а також можна «заморозити» рівень обмінного курсу та за несприятливої ринкової кон'юнктури зуміти зберегти свої кошти.

2 Аналітичні засади діяльності банків на валютному ринку України

2.1 Аналіз стану валютного ринку України та діяльності банків на ньому 2018-2022 роках

Валютний ринок в Україні на сьогоднішній день вважається добре сформованим, а існуючі механізми валютного регулювання є досить ефективними. Основним нормативним документом, що регулює операції з іноземною валютою в Україні, є Закон України «Про валюту і валютні операції», який спрямований на забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій в Україні. Закон «визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання і валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ, а також встановлює відповідальність за порушення валютного законодавства» [39].

Звичайно, що, крім цього Закону, існує низка документів, які чітко визначають поведінку учасників валютного ринку при здійсненні валютних операцій. При цьому, НБУ впливає на обмінний курс та проводить політику, спрямовану на підтримання сприятливих умов для кредитної підтримки банківською системою розвитку економіки, запобігаючи при цьому фінансовим ризикам для цінової стабільності.

Валютна політика НБУ базується на принципах, що викладені у Меморандумі про економічну та монетарну політику, та, які включають «послідовне запровадження гнучкого курсоутворення, підвищення прозорості валютних інтервенцій з одночасним збільшенням частки валютних заявок, визначення офіційного курсу гривні за результатами операцій на міжбанківському валютному ринку та дотримання критеріїв ефективності, включаючи мінімальний рівень чистих міжнародних резервів» [40].

Стан валютного ринку України характеризується такими показниками, як розмір золотовалютних резервів (міжнародних резервів; офіційних резервних активів); валютні інтервенції НБУ; офіційні обмінні курси валют; показники доларизації економіки країни та інші. Так, аналізуючи динаміку розміру золотовалютних резервів України, тобто зовнішніх високоліквідних активів, які знаходяться під постійним наглядом НБУ та уряду України (таблиця 2.1), відмітимо, що станом на 01.12.2023р. вони становили 38785,2 млн доларів США [28].

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів золотовалютних резервів України за 2018-2023 рр.

У мільйонах доларів США

Рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення 2023 р. від 2018 р.	
							Абсолютне (+,-)	Відносне, % (+,-)
Місяць								
31.01	18580,34	20819,71↓	26293,07↑	28820,91↓	29086,98↓	29928,21↑	+11347,87	+61,07
28(29).02	18410,28↓	20220,46↓	27042,41↑	28543,18↓	27552,86↓	28869,64↓	+10459,36	+56,81
31.03	18191,90↓	20639,87↑	24923,75↓	27034,79↓	28107,45↑	31886,73↑	+13694,83	+75,28
30.04	18421,48↑	20524,72↓	25695,05↑	28000,06↑	26945,07↓	35952,52↑	+17531,04	+95,17
31.05	18170,38↓	19402,08↓	25373,81↓	27840,23↓	25102,24↓	37321,43↑	+19151,05	+105,40
30.06	17978,57↓	20638,97↑	28515,20↑	28357,70↑	22802,15↓	39026,55↑	+21047,98	+117,07
31.07	17747,67↓	21840,17	28802,49↑	28951,12↑	22386,60↓	41737,55↑	+23989,88	+135,17
31.08	17229,83↓	22015,18↑	29048,75↑	31614,07↑	25438,75↑	40405,20↓	+23175,37	+134,51
30.09	16637,69↓	21437,81↓	26525,75↓	28706,11↓	23932,19↓	39722,78↓	+23085,09	+138,75
31.10	16737,12↑	21403,32↓	26140,39↓	29654,29↑	25246,38↑	38987,20↓	+22250,08	+132,94
30.11	17711,82↑	21931,62↑	26137,11↓	30598,44↑	27954,58↑	38785,18↓	+21073,36	+118,98
31.12	20820,43↑	25302,16↑	29132,89↑	30940,95↑	28494,46↑	*	*	*

Складено за даними джерела [15]

При цьому, найвищий рівень золотовалютних резервів за всю історію незалежності України був зафіксований станом на 01.08.2023 р. у розмірі

41718,6 млн дол. США. Як видно з даних таблиці 2.1, міжнародні резерви України станом на 01.12.2023 р., зросли порівняно із їх сумою станом на 01.12.2018 р. на 21073,36 млн дол. США або на 118,98%. Компенсація здійснених НБУ, з метою підтримки курсової стабільності інтервенцій та боргових виплат України була здійснена значною мірою за рахунок надходжень від міжнародних партнерів нашої держави. На сьогодні Україна вже отримала 28 млрд дол. США від міжнародних партнерів, тобто більшу частину запланованої міжнародної допомоги, яка становить 42 млрд дол. США.

Якщо розглядати загальну динаміку золотовалютних резервів у 2023 році (зростання з 29928,21 млн дол. США у січні до 41737,55 млн дол. США у липні, а далі зменшення до 38785,18 млн дол. США у листопаді), то можна виокремити кілька чинників, які визначають цю динаміку:

1) операції НБУ на валютному ринку України. Так, наприклад, у листопаді НБУ продав на валютному ринку 2456,6 млн дол. США та викупив у резерви 3,7 млн дол. США. Відповідно, чистий продаж валюти НБУ склав 2452,9 млн дол. США, а золотовалютні резерви країни зменшившись на 1,7 млн дол. США, що в 1,4 рази менше порівняно із жовтнем 2023 р., що є наслідком успішної адаптації ринку до режиму керованої гнучкості обмінного курсу. Інтервенції НБУ в листопаді також були майже на 10% меншими, ніж до скасування фіксованого обмінного курсу, тобто менше ніж у вересні;

2) надходження фінансової допомоги Україні. Так, на державні валютні рахунки в НБУ за листопад місяць надійшло 2328,7 млн дол. США, з них:

- 1 635,9 млн дол. США макрофінансова допомога ЄС;
- 430,8 млн дол. США кошти від Світового банку (в т.ч. 400 млн дол. США під гарантію Великої Британії);
- 286,9 млн дол. США від випуску облігацій внутрішньої державної позики, номінованих в іноземній валюті.

3) платежі щодо погашення державного боргу України. Так, було виплачено 250,3 млн. дол. США Міжнародному валютному фонду. Також у

листопаді Уряд України сплатив 109,2 млн дол. США в рахунок погашення та обслуговування державного боргу в іноземній валюті, з яких:

- 38,6 млн дол. США заборгованості перед ЄІБ;
- 30,9 млн дол. США заборгованості перед Світовим банком;
- 30,8 млн дол. США заборгованості перед ЄБРР;
- решта заборгованості виплачена перед іншими міжнародними кредиторами;

4) переоцінка фінансових інструментів через зміну ринкової вартості та обмінних курсів. У листопаді переоцінка фінансових інструментів призвела до зростання золотовалютних резервів НБУ на 283,8 млн доларів США.

Станом на 01.12.2023 р. золотовалютні резерви України становили 38,8 млрд дол. США, а у їх складі були (рисунок 2.1):

- активи в іноземній валюті на суму 37,0 млрд. дол. США (95,32% від загального обсягу резервів);
- монетарне золото (включаючи золоті депозити та свопи) 1,8 млрд дол. США (4,56% від загального обсягу резервів);
- спеціальні права запозичення (СПЗ) на суму 0,04 млрд дол. США (0,12% від загального обсягу резервів).

Варто зауважити, що НБУ прогнозує зменшення золотовалютних резервів через труднощі з експортом, особливо через призупинення роботи зернових коридорів та відсутність альтернативних маршрутів. Через ці проблеми та логістичну конкуренцію з європейськими фермерами загальні втрати експорту у другому півріччі 2023 року оцінюються у 2 млрд дол. США. Експорт гальмуватиметься через руйнування виробничої інфраструктури та відносно низьку врожайність. Натомість зростатимуть витрати на іноземну валюту, що і прогнозується НБУ:

«- відтік іноземної валюти посилиться в другій половині 2023 року і продовжить зростати через відновлення споживчого та інвестиційного попиту;

- неенергетичний імпорт збільшиться у 2023-2025 роках через зростання внутрішнього попиту. Зокрема, імпорт буде потрібен для реконструкції;

- до кінця року мають відбутися виплати за державним боргом в іноземній валюті» [18].

Рисунок 2.1 – Структура золотовалютних резервів України станом на 01.12.2023 р.

Джерело [16].

Вплив на обмінний курс національної валюти до іноземних валют та на загальний попит і пропозицію валюти в Україні здійснюється НБУ через валютні інтервенції. Засади купівлі, продажу та маніпуляцій НБУ з іноземною валютою (тобто валютних інтервенцій) на валютному ринку України регламентуються «Стратегією валютних інтервенцій НБУ» [46]. Так, згідно зазначеної Стратегії, завданнями валютних інтервенцій НБУ є:

- сприяння функціонуванню валютного ринку з метою уникнення негативного впливу надмірної волатильності обмінного курсу та відхилень на валютному ринку на ціни, фінансову стабільність, на стійкість економічного зростання;

- накопичування та підтримка міжнародних резервів на рівні загальноприйнятих стандартів достатності. Адже, достатній рівень міжнародних резервів є механізмом захисту фінансової системи та економіки України від зовнішніх і внутрішніх шоків, який сприяє підвищенню впевненості у стійкості України серед вітчизняних та іноземних інвесторів;

- збереження трансмісійного режиму облікової ставки як основного інструменту монетарної політики, що є необхідним для досягнення цілей та завдань монетарної політики в найефективніший спосіб, коли дієвість облікової ставки є недостатньою.

Визначаючи політику валютних інтервенцій, НБУ бере до уваги такі чинники, як:

- необхідність накопичення та підтримання міжнародних резервів на рівні загальноприйнятих стандартів достатності з метою підвищення стійкості фінансової системи та економіки України до несприятливих подій та покращення сприйняття ризиків вітчизняними та іноземними інвесторами;

- необхідність втручання НБУ відповідно до ситуації для згладжування дисбалансів попиту та пропозиції та уникнення дисфункції ринку через низьку глибину та ліквідність валютного ринку;

- необхідність реалізації монетарної політики на основі режиму інфляційного таргетування в умовах, коли коливання обмінного курсу мають значний вплив на рівень інфляції.

Загальні принципи, на яких НБУ проводить валютні інтервенції, полягають у наступному:

- стратегія валютних інтервенцій повинна відповідати режиму інфляційного таргетування, адже, цілі валютних інтервенцій підпорядковані цілям НБУ, пріоритетною з яких є досягнення та підтримка цінової стабільності. При цьому, валютна інтервенція слугує доповненням до облікової ставки як основного інструменту монетарної політики;

- адаптація стратегій валютних інтервенцій до системи плаваючого валютного курсу. Валютна інтервенція не спрямована на досягнення певного

рівня або діапазону обмінних курсів, а скоріше на вплив на їх волатильність. Тому НБУ не посилює основну тенденцію обмінного курсу, здійснюючи валютну інтервенцію, а скоріше згладжує вплив від її проведення. Таким чином, НБУ може запобігти накопиченню зовнішніх економічних та фінансових дисбалансів шляхом здійснення валютних інтервенцій;

- задоволення мінімального рівня використання валютних інтервенцій. Масштаби та частота валютних інтервенцій відповідатимуть мінімальному рівню, необхідному для ефективного досягнення цілей НБУ, що дозволить мінімізувати вплив НБУ на курсоутворення та сприятиме розвитку валютного ринку. При цьому, НБУ прагнути мінімізувати використання валютних інтервенцій у міру розвитку фінансових ринків, посилення їх саморегулювання, лібералізації валютного ринку та накопичення достатніх міжнародних резервів;

- параметри і тактика валютних інтервенцій є конструктивно невизначеними для учасників валютного ринку. НБУ визначає обсяг, періодичність і час проведення валютних інтервенцій на основі оцінки ринкових умов для досягнення вищезазначених цілей і завдань у найефективніший спосіб. У зв'язку з конфіденційним характером такої інформації окремі параметри, а також мотиви і тактика валютних інтервенцій не є загальнодоступними, і учасникам ринку важко їх передбачити. Це забезпечує рівні умови для учасників ринку та ефективність валютних інтервенцій. Водночас НБУ дотримується належної прозорості в розкритті інформації про намір здійснити валютну інтервенцію та наслідки такої інтервенції. Мотиви та наслідки валютних інтервенцій можуть бути пояснені більш детально, якщо НБУ зможе досягти вищезазначених цілей та завдань у найефективніший спосіб;

- рівність умов для учасників ринку, відкритість та прозорість критеріїв участі учасників ринку у валютних інтервенціях через їх виклад в правилах НБУ.

Узагальнено завдання, принципи та чинники визначення політики валютних інтервенцій НБУ представлені на рисунку Б.1 додатку Б.

Валютні інтервенції можуть приймати наступні форми: валютні аукціони; інтервенції за єдиним курсом; інтервенція за найкращим обмінним курсом; цільові інтервенції. Крім того, «Валютні інтервенції можуть здійснюватися на умовах «тод», «том», «спот», а також за допомогою операцій з деривативними (похідними) фінансовими інструментами. Деривативні (похідні) фінансові інструменти застосовуються для здійснення валютних інтервенцій лише за умови, що це не призведе до розбалансування ситуації на ринках цих похідних інструментів» [46]. Таким чином, НБУ широко використовує вплив на формування обмінного курсу на валютному ринку через різні форми валютних інтервенцій. Результати різних форм валютних інтервенцій, які були проведені НБУ у період з 2018 по 2022 роки, наведено в таблиці 2.2.

Так, дані таблиці 2.2 свідчать про те, що у 2018-2021 рр. купівля НБУ доларів США переважала суми їх продажу. Однак, у 2022 р., році початку повномасштабного вторгнення на територію нашої держави російських окупантів, спостерігається різке переважання продажу валюти над її купівлею (різниця складає 23112,64 млн дол. США). Що ж стосується валютних інтервенцій за найкращим курсом, а саме інтервенцій за запитом щодо ціни на купівлю /продаж іноземної валюти (RFQ) то вони мали місце, то вони мали місце лише у 2018-2019 рр. Інтервенції за найкращим курсом на основі вибору найкращої ціни купівлі /продажу іноземної валюти (Matching) є досить використовуваними НБУ. При чому, переважання купівлі валюти спостерігається також у 2018-2021 рр., а от 2022 р. відзначається вже переважання продажу валюти НБУ над її купівлею на 2087 млн дол. США.

З 2021 р. така форма, як валютні аукціони, нажаль, не використовується. Що ж стосується інтервенцій за єдиним курсом, то їх обсяг значно скоротився у 2022 р. порівняно із 2021 р. Так, купівля валюти за цією формою валютних інтервенцій НБУ скоротилась на 2683,0 млн дол. США (на 83,59%), а продаж відзначено скороченням на 635,0 млн дол. США (на 53,44%).

Таблиця 2.2 – Результати валютних інтервенцій Національного банку України за 2018-2022

У мільйонах доларів США

Рік	Валютні інтервенції НБУ		Інтервенції за найкращим курсом				Валютні аукціони		Інтервенції за єдиним курсом	
	Усього		запит щодо ціни на купівлю /продаж іноземної валюти (RFQ)		вибір найкращої ціни купівлі /продажу іноземної валюти (Matching)					
	Купівля	Продаж	Купівля	Продаж	Купівля	Продаж	Купівля	Продаж	Купівля	Продаж
2018	3173,78	1801,82	699,0	333,0	950,40	570,80	646,90	522,10	877,49	375,92
2019	8462,60	529,23	15,0	0	2580,70	108,50	730,0	0	5136,90	420,73
Відхилення від попереднього року										
Абсолютне	+5288,82	-1272,59	-684	-333	+1630,3	-462,3	+83,1	-522,1	+4259,41	+44,81
Відносне, %	+166,64	-70,63	-97,85	-100,0	+171,54	-80,99	+12,85	-100,0	+485,41	+11,92
2020	4929,0	3861,0	0	0	4789,50	802,0	0	270,10	4450,50	2818,90
Відхилення від попереднього року										
Абсолютне	-3533,6	+3331,77	-15	0	+2208,8	+693,5	-730	+270,1	-686,4	+2398,17
Відносне, %	-41,76	+629,55	-100,0	0	+85,59	+639,17	-100,0	+100,0	-13,36	+570,0
2021	3690,70	1275,70	0	0	480,80	87,50	0	0	3209,90	1188,20
Відхилення від попереднього року										
Абсолютне	-1238,3	-2585,3	0	0	-4308,7	-714,5	0	-270,1	-1240,6	-1630,7
Відносне, %	-25,12	-66,96	0	0	-89,96	-89,09	0	-100,0	-27,88	-57,85
2022	3267,95	26380,59	0	0	130,0	2217,0	0	0	526,90	553,20
Відхилення від попереднього року										
Абсолютне	-422,75	+25104,89	0	0	-350,8	+2129,5	0	0	-2683	-635
Відносне, %	-11,45	+1967,93	0	0	-72,96	+2433,71	0	0	-83,59	-53,44

Сформовано автором за даними джерела [35].

Отже, саме за рахунок здійснення НБУ валютних інтервенцій формується валютний курс валютного ринку України, який є основним показником національного валютного ринку та його відношення до міжнародного валютного ринку, що визначає місце та роль гривні на світовому ринку. Так,

аналізуючи динаміку обмінного курсу національної валюти (таблиця 2.3), слід зазначити, що щорічна зміна обмінного курсу має певну сезонність, тобто валютний курс зміцнюється в першій половині року та девальвує наприкінці літа. Відмітимо, що з метою стабілізації фінансової системи та запобігання відтоку капіталу НБУ вживає різні заходи. Так, 24 лютого 2022 р. офіційний обмінний курс гривні до долара США було встановлено на рівні 29,25 грн за дол. США. Також були введені обмеження:

- видачі готівкових коштів в іноземній валюті з рахунків фізичних та юридичних осіб та зупинення видачі готівкових коштів в іноземній валюті з рахунків фізичних та юридичних осіб;

- на видачу готівкових коштів в іноземній валюті з рахунків фізичних та юридичних осіб, призупинення операцій між банками на валютному ринку;

- призупинення транскордонних платежів в іноземній валюті в Україні (за винятком операцій, що мають стратегічне значення) тощо.

Отже, у 2022 р. (навіть помісяцево) НБУ було вжито низку заходів для регулювання валютного ринку України в умовах воєнного стану (таблиця 2.4).

Наразі, на сьогодні, НБУ, враховуючи необхідність підтримки макрофінансової стабільності, захисту міжнародних резервів, забезпечення першочергових потреб оборони, економіки та громадян, а також пропозиції учасників фінансового ринку щодо задоволення цих першочергових потреб, продовжує послаблювати валютні обмеження. Відповідно, з 01.12. 2023 р. НБУ запроваджено такі пом'якшення на валютному ринку України:

- «знімаються всі обмеження на обсяг готівкових обмінних курсів, які банки та небанківські фінансові установи можуть продавати населенню. На думку НБУ, це допоможе мінімізувати різницю між готівковим та безготівковим курсами, тим самим стабілізуючи курсові очікування та посилюючи стабільність на валютному ринку;

Таблиця 2.3 – Динаміка показників курсу валют на валютному ринку України за 2018-2023 рр.

Показники	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	31.01	31.12	31.01	31.12	31.01	31.12	31.01	31.12	31.01	31.12	31.01	30.11
Офіційний курс гривні до іноземних валют												
до долара США (за 1 од.)	28,01	27,69	27,76	23,69	24,92	28,27	28,19	27,28	28,78	36,57	36,57	36,38
до євро (за 1 од.)	34,79	31,71	31,72	26,42	27,4751	34,74	34,10	30,92	32,03	38,95	39,88	39,96
Середньозважений курс гривні за операціями з готівковою іноземною валютою:												
продажу:												
- долар США	28,42	27,89	27,95	23,64	24,30	28,22	28,27	27,21	28,14	40,19	40,52	37,69
- євро	34,47	31,69	31,80	26,11	26,78	34,07	34,19	30,61	31,76	41,81	42,90	40,48
купівлі:												
- долар США	28,25	27,70	27,71	23,41	24,10	28,09	28,12	27,08	28,01	40,0	40,28	37,40
- євро	34,29	31,38	31,52	25,85	26,50	34,01	34,09	30,52	31,48	41,65	42,67	40,21
Курс інтервенцій Національного банку України:												
долари США (середньозважений за 100 доларів США):												
продажу	28,62	27,63	27,94	23,76	24,70	28,39	28,45	27,22	28,35	36,93	36,93	36,18
купівлі	28,11	27,76	27,79	23,48	23,95	27,82	28,16	27,16	28,40	36,57	36,57	36,16

Складено автором за даними [33]

Таблиця 2.4 – Заходи Національного банку України з регулювання валютного ринку України у 2022 році

Місяць 2022 р.	Заходи НБУ
1	2
Березень	<ul style="list-style-type: none"> - відновлено торги на міжбанківському валютному ринку; - дозволено зняття готівки з валютних рахунків в Україні до 30000 гривень на день (максимум 100 000 грн на добу); - ліміт на Р2Р-перекази між фізичними особами з усіх рахунків за кордоном встановлено на рівні 100 000 грн на місяць; - дозволено знімати готівку з гривневої картки в сумі, еквівалентній 100000 грн на місяць, з валютних карток - 100 000 грн на місяць. - необмежене використання банківських карток для розрахунків за кордоном; - юридичні особи можуть купувати/продавати безготівкову іноземну валюту в межах $\pm 1\%$ від офіційного курсу. - офіційний обмінний курс між гривнею та іншими валютами (крім долара США) такий самий, як і до війни.
Квітень	<ul style="list-style-type: none"> - заборонено дострокове погашення банками кредитів нерезидентам; - скорочення граничного строку розрахунків за імпортними та експортними операціями з 365 днів до 90 днів; - зменшення на 100% на місяць ліміту на Р2Р-перекази між фізичними особами з гривневих карток за кордон. - дозволено установам продавати готівкову валюту в межах ліміту на купівлю валюти; - курс продажу готівкової валюти з банківських карток не може бути вищим за офіційний +10%; - готівкову валюту можна продавати фізичним особам у межах ліміту на купівлю валюти
Травень	<ul style="list-style-type: none"> - дозволено іноземним інвесторам переказувати за кордон кошти, отримані після 1 квітня 2023 року; - знижено ліміт на відкрити валютну позицію з 15% до 5%; - зменшено ліміт на зняття готівки з закордонних гривневих рахунків до 50 000 грн на місяць; - зняття обмежень на курси продажу банківських карток та готівкової валюти
Червень	<ul style="list-style-type: none"> - збільшено термін розрахунків за імпортно-експортними операціями з 90 до 120 днів; - відновлено перекази за кордон для виплати пенсій
Липень	<ul style="list-style-type: none"> - обмінний курс скориговано на 25% - офіційний курс гривні до долара США встановлено на рівні 36,5686 гривні за дол. США; - збільшено строк розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів зі 120 до 180 днів; - дозволено переказ коштів для оплати імпортованих товарів, скасовано перелік ключових імпортованих товарів; - дозволено перекази іноземної валюти з кореспондентських рахунків (власних коштів), відкритих банками-нерезидентами в банках-резидентах; - скорочення строку використання купленої іноземної валюти з 10 робочих днів до 2 робочих днів; - зменшення ліміту на зняття готівки з рахунків в іноземній валюті до 12500 грн. на тиждень. - дозволено банкам продавати на готівковому ринку 50% валюти, купленої з особистих безготівкових джерел.

Кінець таблиці 2.4

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> - дозволено купувати безготівкову іноземну валюту зі строкових депозитів зі строком погашення три місяці і більше в сумі, що не перевищує 50000 у.о. на місяць; - зниження ліміту на P2P перекази за кордон фізичними особами з гривневих карток до 30 000 гривень на місяць; - встановлення ліміту на платежі за кордон з гривневих карток на рівні 100 000 гривень на місяць.
Вересень	<ul style="list-style-type: none"> - заборонено юридичним особам купувати іноземну валюту за наявності власної валюти, в якій можна сплатити необхідну суму; - дозволено перерахування іноземної валюти за кордон для сплати частини відсотків за зовнішніми кредитами/позиками; - збільшення від 13 березня на 100% обсягу купівлі валюти фізичною особою в безготівковій формі до обсягу продажу готівкової валюти; - збільшення від 13 квітня на 100% обсягу купівлі валюти фізичними особами в безготівковій формі до обсягу продажу готівкової валюти.
Жовтень	<ul style="list-style-type: none"> - дозволено переказ іноземної валюти за кордон для фінансування представництв; - скасування ліміту на P2P-перекази за кордон фізичними особами через гривневу картку; - підвищено ліміт на купівлю строкових депозитів з трьох місяців до 100 000 грн на місяць; - дозволено купівлю безготівкової іноземної валюти за офіційним курсом для депозитів строком від шести місяців і більше з поверненням в гривнях при закінченні строку.
Листопад	<ul style="list-style-type: none"> - банкам дозволено не враховувати наявні залишки іноземної валюти на рахунках благодійних фондів та не вимагатимуть продажу та/або використання наявної іноземної валюти при виконанні заявок на купівлю іноземної валюти для оплати імпорتنих контрактів. - дозволено купівлю іноземної валюти для оплати імпортного контракту.
Грудень	<ul style="list-style-type: none"> - контроль пунктів купівлі-продажу іноземної валюти для визначення обмінного курсу.

Джерело [50]

- Експортно-кредитному агентству (ЕКА) дозволено здійснювати перерахування коштів за кордон з метою відшкодування/компенсації витрат за договорами страхування та перестраховування з іноземними страховими (перестраховими) компаніями та покриття витрат, понесених у зв'язку із здійсненням таких операцій. Це робиться з метою забезпечення можливості страхування ризиків під час збройної агресії Російської Федерації проти України для гарантування безпеки судноплавства, сприяння стабільності роботи морського транспорту та забезпечення сталого експорту української

продукції через українські порти. Зміни також передбачають можливість оплати ЕКА у формі акредитивів;

- розширено перелік послуг, що дозволяють здійснювати транскордонні перевезення громадян (у тому числі учасників бойових дій), які потребують лікування або реабілітації за межами України внаслідок збройної агресії росії проти України. До відповідного переліку включено інші послуги, пов'язані з процесом лікування/реабілітації в іноземних медичних закладах, які є невід'ємною частиною переліку;

- дозволено оплату послуг, що є необхідними для створення належних умов для навчання студентів за кордоном. Зокрема: оплату за проживання, отримання візи на період навчання, трансферів від гуртожитку до навчальних офісів, харчування, страхування, медичних послуг в разі необхідності надання невідкладної медичної допомоги» [28; 47].

Варто відмітити, що НБУ продовжує пом'якшувати монетарні обмеження, враховуючи необхідність підтримання макрофінансової стабільності, захисту міжнародних резервів та задоволення першочергових потреб оборони, економіки та громадян, а також рекомендації учасників фінансового ринку, які задовольняють ці першочергові потреби.

Таким чином, незважаючи на війну, що триває в Україні, завдяки впровадженню різних заходів та зовнішній підтримці партнерів фінансовий сектор зміг протистояти зовнішнім загрозам і вистояти. Банки вжили заходів для підтримання безперебійної роботи в разі аварійного відключення електроенергії, зменшили ризики шляхом скорочення кредитних портфелів. Також відбулося зменшення кредитних портфелів банків за рахунок формування кредитних резервів та погашення раніше наданих, але не компенсованих новими кредитами кредитів. Ризик кредитних втрат у фінансовому секторі залишається, незважаючи на те, що банки утримують і поповнюють резерви капіталу понад мінімальні вимоги. При цьому, запроваджене зняття певних валютних обмежень пов'язане не з часовими рамками, а з макроекономічною ситуацією в Україні.

2.2 Аналіз фінансово-майнового забезпечення функціоналу АТ «ОТП БАНК» та характеристика його діяльності на валютному ринку за 2020-2022 роки

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є діяльність банків на валютному ринку України за матеріалами АТ «ОТП БАНК». Отже, відмітимо, що АТ «ОТП БАНК» є визнаним лідером фінансового сектора України, який функціонує на національному фінансовому ринку з 1998 року. «Стовідсотковий власник банку – угорський OTP Bank Plc. – найбільший банк серед фінансових установ Угорщини, лідер угорського банківського ринку з ринковою часткою майже 25%» [31]. Як ключовий гравець на ринках Угорщини та Центральної і Східної Європи, OTP Group пропонує високоякісні фінансові рішення для задоволення потреб своїх клієнтів у 12 країнах через банківські відділення та дочірні компанії, банкомати та пункти продажу, розвинену мережу партнерів та електронний банкінг.

Місія АТ «ОТП БАНК» полягає у:

- встановленні високих стандартів професіоналізму та інновацій на українському банківському ринку;
- чесному обслуговуванні клієнтів та передбаченні їхніх потреб, побудові довгострокових відносин із ними;
- розвиток талантів своїх співробітників, заохочення їх мотивації та досягнень;
- дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності.

Метою діяльності АТ «ОТП БАНК» є надання повного спектру банківських послуг на підставі банківської ліцензії, яка видана йому НБУ, а також отримання прибутку в інтересах акціонерів банку.

Діяльність АТ «ОТП БАНК» є визнаною як в Україні, так і за її межами. Так, банк щорічно отримує відзнаки за різними напрямками своєї діяльності, різними номінаціями. У 2022 р. АТ «ОТП БАНК»:

- «отримав Відзнаку Стійкості (Resilience Award) від компанії Mastercard у 2022 році. Зокрема, банк відзначено за незламність, рішучість працювати попри все, відповідальність та готовність підтримувати інших;
- посів друге місце у рейтингу «Стійкий банк» премії Finawards від провідних медіа ресурсів про фінанси та банки Minfin та Finance.ua;
- став переможцем у номінації «Преміальний банкінг» рейтингу «25 провідних банків України під час війни». Щорічне дослідження банківського ринку і рейтинг підготовлено інформаційним агентством Financial Club» [31].

У 2023 р. банк:

- «отримав нагороду від Visa у номінації «Далекоглядний лідер: соціальне заступництво та майстерність в обслуговуванні клієнтів»;
- отримав нагороду від COMMERZBANK за якість обробки міжнародних переказів: «STP AWARD 2022. Excellent Quality in the delivery of commercial payments and financial institution transfer»;
- став переможцем у номінації «Ощадний банк для населення» серед великих недержавних банків у рейтингу Фінансового клубу. Ключовим показником для оцінки банків у цій номінації був абсолютний приріст гривневих депозитів клієнтів – фізичних осіб за період з 1 квітня 2022 р. по 1 квітня 2023 р;
- Олег Клименко, член правління ОТП БАНКУ з розвитку роздрібного бізнесу, став одним з трьох кращих роздрібних банкірів України за підсумками 2022 року, відповідно до рейтингу Finawards від провідних фінансових порталів Minfin.com.ua та Finance.ua.» [31].

Станом на 01.01.2023 р. АТ «ОТП БАНК» в банківській системі України є:

- 6-м банком за розміром капіталу, який становить 11,6 млрд грн, серед усіх банків і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за обсягом активів, які становлять 100,4 млрд грн, і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за обсягом зобов'язань, які становлять 79,4 млрд грн, і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за розміром чистого прибутку, який становить 0,6 млрд грн, і 4-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні.

АТ «ОТП БАНК» має Генеральну ліцензію НБУ (Додаток В) на здійснення якої ліцензій має право здійснювати такі операції:

«1) операції з валютними цінностями:

- неторговельні операції з валютними цінностями;

- ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;

- ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;

- ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;

- відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;

- відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;

- залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;

- залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;

- операції з банківськими металами на валютному ринку України;

- операції з банківськими металами на міжнародних ринках;

- інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках;

2) емісію власних цінних паперів;

3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 6) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 7) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 8) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
  - з інструментами грошового ринку;
  - з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках;
  - фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 9) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 10) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів» [31].

АТ «ОТП Банк» постійно вдосконалює та розширює спектр послуг для фізичних осіб. Розробляються та пропонуються нові депозитні, кредитні та інвестиційні програми. Для фізичних осіб постійно доступний широкий спектр банківських послуг: розрахунково-касове обслуговування, кредитні програми, депозитні операції, дебетові та кредитні картки (Visa, MasterCard), депозитні сертифікати тощо. Стратегія банку «спрямована на максимальний розвиток роздрібного бізнесу та створення умов для повного банківського обслуговування корпоративних клієнтів» [31].

З метою аналізу фінансово-майнового забезпечення діяльності АТ «ОТП Банк» за 2020-2022 рр. досліджено такі форми фінансової звітності банків: форма №1 – Звіт про фінансовий стан банку (баланс), форма №2 – Звіт про фінансові результати, форма №4 – Звіт про власний капітал (додаток Г). Отже, майно АТ «ОТП БАНК» у фінансовій звітності структурується за відповідними статтями активу балансу банку (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка активів АТ «ОТП Банк» у 2020-2022 роках

Активи	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, млн грн	Сума, млн грн	Відхилення		Сума, млн грн	Відхилення	
			млн грн	%		млн грн	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	3551,2	3875,7	+324,5	+9,14	4749,3	+873,5	+22,54
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток/ збиток	10,6	8,4	-2,2	-20,69	3,2	-5,1	-61,25
Кошти в інших банках	13628,1	9129,4	-4498,7	-33,01	21720,6	+12591,2	+137,92
Кредити та заборгованість клієнтів:	276382	40460,5	+12822,3	+46,39	29892,9	-10567,6	-26,12
- кредити та заборгованість юридичних осіб	20108,2	31290,2	+11182,0	+55,61	25632,2	-5658,0	-18,08
- кредити та заборгованість фізичних осіб	7530,0	9170,2	+1640,3	+21,78	4260,7	-4909,6	-53,54
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю	66023	7371,7	+769,4	+11,65	2606,6	-4765,1	-64,64
Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю	5901,4	6956,2	+1054,8	+17,87	30246,0	+23289,8	+334,80
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	139,1	139,1	0	0	139,1	0	0
Інвестиційна нерухомість	27,9	26,1	-1,8	-6,40	24,6	-1,4	-5,53
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0,1	0,1	0	0	0	-0,1	-100,0
Відстрочений податковий актив	76,5	68,8	-7,7	-10,05	65,4	-3,44	-5,00
Основні засоби та нематеріальні активи	1181,0	1293,3	+112,2	+9,50	1164,8	-128,5	-9,94
Інші фінансові активи	120,5	142,5	+22,0	+18,25	326,3	+183,8	+128,93
Інші активи	89,3	90,7	+1,5	+1,65	66,7	-24,0	-26,51
Загальні активи	62824,3	94186,7	+10601,1	+16,87	100416,9	+6230,2	+6,61
Усього резервів	3858,2	3562,9	-295,3	-7,65	9411,3	+5848,5	+164,15
Усього чистих активів	58966,2	69862,6	+10896,4	+18,48	91005,5	+21142,9	+30,26

Складено за даними Додатку Г.

За даними таблиці 2.5 видно, що чисті активи АТ «ОТП БАНК» зросли на за 2020-2022 рр. на 20565,3 млн грн (на 41,72%). У 2021 р. порівняно із попереднім роком вони зросли на 10896,4 млн грн (на 18,48%), а у 2022 р. зростання становило 21142,9 млн грн (30,26%). При цьому, позитивним є той факт, що активи банку зростали щороку на більшу суму у порівнянні із попереднім роком. У розрізі статей балансу зміни за цими статтями призвели до збільшення загальних активів у 2021 та 2022 роках. Так, позитивна зміна загальних активів Банку у 2021 році зумовлена збільшенням наступних статей: «Кошти в інших банках» (зростання 12822,3 млн грн (46,39%)); «Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю» (зростання 1054,8 млн грн (17,87%)); «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю» (зростання 769,4 млн грн (11,65%)); «Грошові кошти та їх еквіваленти» (зростання 324,5 млн грн (9,14%)); «Основні засоби та нематеріальні активи» (зростання 112,2 млн грн (9,50%)). Негативний вплив на чисті активи АТ «ОТП БАНК» у 2021 році зумовлено зменшенням сум за такими статтями: «Кошти в інших банках» (зменшення 4498,7 млн грн (33,01%)); «Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток/ збиток» (зменшення 2,2 млн грн (20,69%)). Позитивна зміна загальних активів банків у 2022 році відбулася за рахунок збільшення таких статей: «Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю» (зростання 23289,8 млн грн (334,80%)); «Кошти в інших банках» (зростання 12591,2 млн грн (137,92%)); «Грошові кошти та їх еквіваленти» (зростання 873,5 млн грн (22,54%)); «Інші фінансові активи» (зростання 183,8 млн грн (128,93%)). У 2022 р. негативні зміни в окремих статтях активів балансу АТ «ОТП БАНК» негативно вплинули на загальний розмір чистого капіталу банку. Такими статтями є: «Кредити та заборгованість клієнтів:» (зменшення 10567,6 млн грн (33,01%)); «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю» (зменшення 4765,1 млн грн (64,64%)).

Ресурсною базою фінансової стійкості АТ «ОТП БАНК» є його власний капітал, тобто сума власних, позичених і залучених коштів, що перебувають у

розпорядженні банку для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів у формі грошових коштів, а також для здійснення діяльності, орієнтованої на отримання прибутку. Аналіз динаміки власного капіталу АТ «ОТП БАНК» та його окремих складових за 2020-2022 рр., проведено за даними Додатку Г (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка величини власного капіталу АТ «ОТП Банк» та його складових за 2020-2022 рр.

Капітал	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, млн грн	Сума, млн грн	Відхилення		Сума, млн грн	Відхилення	
			млн грн	%		млн грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Статутний капітал	6186,0	6186,0	0	0	6186,0	0	0
Емісійні різниці	405,1	405,1	0	0	405,1	0	0
Резервні та інші фонди	836,7	923,4	+86,7	+10,36	1060,6	+137,2	+14,86
Резерви переоцінки	114,0	57,7	-56,3	-49,39	30,8	-26,8	-46,51
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	2029,8	3488,2	+1458,4	+71,85	3948,1	+459,9	+13,18
Усього капітал	9571,6	11060,4	+1488,8	+15,55	11630,7	+570,3	+5,16

Складено за даними Додатку Г.

За даними таблиці 2.6 можна зробити висновок про те, що розмір власного капіталу АТ «ОТП БАНК» з року в рік зростає. Так, у 2021 р. порівняно із попереднім роком власний капітал банку на 1488,8 млн грн (на 15,55%), а у 2022 р. він зріс ще на 570,3 млн грн (на 5,16%). Найбільша питома вага у складі власного капіталу банку належить такому його складовому елементу, як статутний капітал (у 2020 р. вона дорівнювала 64,63%; у 2021 р. відбулося незначне її зменшення до 55,93%, а у 2022 р. питома вага статутного капіталу у власному капіталі банку вже становила 53,19%. При цьому, варто

відмітити, що розмір статутного капіталу у 2020-2022 рр. залишався без змін і дорівнював 6,19 млрд грн. Щодо інших складових власного капіталу банку, то нерозподілений прибуток продемонстрував позитивну динаміку, збільшившись у 2021 р. на 1458,4 млн грн (на 71,85%), а у 2022 р. нерозподілений прибуток зріс на 459,8 млн грн (на 13,18%). Позитивний вплив на загальну суму власного капіталу АТ «ОТП БАНК» також справило зростання за статтею «Резервні та інші фонди»: у 2021 р. її сума зросла порівняно із 2020 р. на 86,7 млн грн (на 10,36%), а у 2022 р. порівняно із 2021 р. – на 137,3 млн грн (на 14,86%).

Запозичення та кредитування, які банки здійснюють у процесі своєї діяльності, відіграють важливу роль у їхньому фінансуванні. Тому, розглядаючи зобов'язання банку, можна проаналізувати обсяги запозичень та кредитування, а також оцінити рівень довіри до банку з боку його клієнтів та інших банків. Таким чином, за даними додатку Г проаналізовано зміни величини зобов'язань АТ «ОТП БАНК» та їх складових у 2020-2022 рр. (таблиця 2.7). Дані таблиці 2.7 дають змогу пересвідчитись, що зобов'язання банку зросли за аналізований період на 29980,3 млн грн (на 60,69%). Так, у 2021 р. порівняно із попереднім роком вони зросли на 9407,6 млн грн (на 19,05%), а у 2022 р. зростання становило 20572,6 млн грн (34,99%). Досліджуючи статті балансу банку, проаналізуємо статті зміни за якими спричинили зростання суми зобов'язань у 2021 та 2022 роках. Так, у 2021-2022 роках позитивні зміни суми зобов'язань банку були викликані зростанням сум за такими статтями: «Кошти клієнтів» (зростання у 2021 р. 9250,1 млн грн (19,43%); у 2022 р. - 20752,3 млн грн (36,49%)), в т.ч. відбулося зростання як за статтею «Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ» (зростання у 2021 р. 7893,7 млн грн (27,92%); у 2022 р. - 16320,8 млн грн (45,12%)); так і за статтею «Кошти фізичних осіб» (зростання у 2021 р. 1356,3 млн грн (7,01%); у 2022 р. - 4431,5 млн грн (21,41%)). Значне зростання також відмічається у 2022 р. за статтею зобов'язань «Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток», яке склало 9229 тис. грн (230725,0%). За статтею «Кошти банків» у 2021 році

порівняно із 2020 роком відзначається певне зростання, яке склало 1093 млн грн (828,03%), а у 2022 році сума цієї статті зменшилась на 994 млн грн (753,03%).

Таблиця 2.7 – Аналіз змін зобов'язань АТ «ОТП Банк» за 2020-2022 роки

Зобов'язання	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, млн грн	Сума, млн грн	Відхилення		Сума, млн грн	Відхилення	
			млн грн	%		млн грн	%
Кошти банків	132	1225	+1093	+828,03	231	-994	-753,03
Кошти клієнтів, в т.ч.:	47617,1	56867,2	+9250,1	+19,43	77619,5	+20752,3	+36,49
- кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	28276,6	36170,3	+7893,7	+27,92	52491,1	+16320,8	+45,12
- кошти фізичних осіб	19340,6	20696,9	+1356,3	+7,01	25128,4	+4431,5	+21,41
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	0,8	0	-0,8	-99,53	9,2	+9,2	+230725,0
Інші залучені кошти	0,3	0,2	-0,1	-34,08	0,1	-0,1	-9,66
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	81,3	149,7	+68,4	+84,11	119,5	-30,2	-20,17
Резерви за зобов'язаннями	279,5	298,9	+19424	+6,95	301,7	+2,8	+0,92
Інші фінансові зобов'язання	526,3	526,0	-0,3	-0,05	392,6	-133,4	-25,36
Інші зобов'язання	889,2	959,0	+69,8	+7,85	932,0	-27,0	-2,82
Усього зобов'язань	49394,6	58802,2	+9407,6	+19,05	79374,9	+20572,6	+34,99

Складено за даними Додатку Г.

У таблиці 2.8 представлено результати аналізу фінансових результатів АТ «ОТП БАНК» за 2020, 2021 та 2012 роки.

Таблиця 2.8 – Динаміка фінансових результатів АТ «ОТП Банк» у 2020-2022 роках

Показники	Рік			Відхилення (+,-)			
	2020	2021	2022	2021 р від 2020 р.		2022 р. від 2021 р.	
	Млн грн	Млн грн	Млн грн	Млн грн	%	Млн грн	%
Процентні доходи	4962,9	5770,3	8787,8	+807,4	+16,27	+3017,5	+52,29
Процентні витрати	1386,1	1088,1	1956,2	-298,0	-21,50	+868,1	+79,77
Чистий процентний дохід	3576,8	4682,1	6831,6	+1105,3	+30,90	+2149,5	+45,91
Комісійні доходи	1684,1	1988,5	1769,9	+304,3	+18,07	-218,6	-10,99
Комісійні витрати	475,9	704,2	675,8	+228,3	+47,98	-28,4	-4,04
Чистий комісійний дохід	1208,2	1284,2	1094,1	+76,0	+6,29	-190,1	-14,80
Торговий результат	469,6	519,2	809,9	+49,6	+10,56	+290,8	+56,01
Інші операційні доходи	88,4	66,6	205,5	-21,8	-24,63	+138,9	+208,55
Інші доходи	15,5	59,6	48,9	+44,1	+283,41	-10,7	-17,90
Всього доходів	5358,5	6611,7	8990,1	+1253,2	+23,39	+2378,4	+35,97
Відрахування до резервів	1040,5	807,4	5663,7	-233,1	-22,40	+4856,3	+601,45
Адміністративні та інші операційні витрати	2198,7	2453,6	2600,0	+254,9	+11,59	+146,4	+5,97
Всього витрат	3239,2	3261,0	8263,7	+21,8	+0,67	+5002,7	+153,41
Прибуток/збиток до оподаткування	2119,3	3350,7	726,4	+1231,4	+58,10	-2624,3	-78,32
Витрати на податок на прибуток	385,6	605,6	129,3	+220,0	+57,05	-476,3	-78,65
Чистий прибуток (збиток)	1733,7	2745,1	597,1	+1011,4	+58,34	-2148,0	-78,25

Складено за даними Додатку Г.

Дані таблиці 2.8 свідчать про те, що діяльність АТ «ОТП БАНК» в період, який аналізується, була прибутковою. Так, у 2020 р. чистий прибуток банку становив 1733,7 млн грн; у 2021 р. цей показник зріс на 1011,4 млн грн (на 58,34%); у 2022 р. чистий прибуток банку зменшився на 2148,0 млн грн (на 78,25%). Позитивні зміни відстежуються за чистим процентним доходом банку, який зріс від 3576,8 млн грн у 2020 році до 6831,6 млн грн у 2022 році.

При цьому, зростання цього показника становило у 2021 році порівняно із попереднім роком 1105,3 млн грн (30,90%); у 2022 році порівняно із 2021 роком чистий процентний дохід ще зріс на 2149,5 млн грн (45,91%). У 2020-2022 роках АТ «ОТП Банк» отримував комісійний дохід, чистий розмір якого становив відповідно у 2020 році 1208,2 млн грн, у 2021 році – 1284,2 млн грн та у 2022 році – 1094,1 млн грн. Отже, за період з 2020 по 2021 рр. спостерігається зростання чистого комісійного доходу на 76,0 млн грн (на 6,29%), а у 2021-2022 рр. розмір цього доходу банку скоротилась на 190,1 млн грн (на 14,80%). Варто відмітити, що зміни за такою дохідною статтею, як: «Торговий результат», здійснили позитивний вплив на зростання доходів банку загалом. Узагальнюючи відмітимо, що загальна сума доходів АТ «ОТП БАНК» за 2020-2022 рр. зросла на 3631,6 млн грн (на 67,77%). Водночас, витрати банку також мали тенденцію до зростання. Так, у 2021 р. витрати зросли на 218,4 млн грн (0,67%), а у 2022 р. вони зросли на 5002,7 млн грн (153,41%). Проте, позитивним є те, що темпи зростання доходів банку значно перевищили темпи зростання витрат. Таким чином, за результатами кількісного та динамічного аналізів складових активів АТ «ОТП БАНК» можна зробити висновок про суттєве зміцнення фінансового та майнового забезпечення, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на зростання прибутку, капіталу та зобов'язань банку. Банк має значне зміцнення фінансово-майнового забезпечення, що, своєю чергою, позитивно впливає на зростання прибутків, капіталу та зобов'язань банку. Отже, варто відмітити, що АТ «ОТП Банк» є банком, який міцно утримує досягнуті ним високі позиції на фінансовому ринку України.

Розглядаючи діяльність АТ «ОТП БАНК» на валютному ринку, відмітимо, що у 2021 році банк оптимізував процес купівлі-продажу іноземної валюти юридичними особами, значно прискорив обробку валютних операцій та подовжив терміни їх виконання. Банком були запропоновані найкращі умови для купівлі та продажу іноземної валюти в Україні та збільшено час прийому клієнтських заявок та їх обробки в той же день.

Незважаючи на початок військових дій проти України, АТ «ОТП БАНК» не припинив подальший розвиток банківських продуктів і процесів. У 2022 банк активно працював над розвитком електронного замовлення та документообігу для корпоративного бізнесу. Кращі практики застосовувалися у валютних операціях, відкритті рахунків та повторній ідентифікації існуючих клієнтів. Водночас, варто відмітити, що у 2022 р. НБУ запровадив низку суворих обмежень на купівлю та переказ іноземної валюти за кордон. Тому, перші місяці були зосереджені на стабілізації та оптимізації процесів, пов'язаних із законодавчими реформами. Однак, незважаючи на це, АТ «ОТП БАНК» продовжував оптимізувати процес попереднього розгляду документів для купівлі-продажу іноземної валюти юридичними особами. Зокрема, в банку автоматизовано процес обробки заявок на продаж іноземної валюти, який охоплює майже 90% таких заявок, максимальний час отримання гривні від продажу становить 15 хвилин, а більшість заявок на купівлю валюти обробляється банком протягом трьох годин.

Так, в таблиці 2.9 відображено результати здійснення банком операцій з іноземною валютою, які відбувались у період 2020-2022 рр.

Таблиця 2.9 – Стан та динаміка фінансових результатів АТ «ОТП БАНК» від операцій з іноземною валютою у 2020-2022 рр.

У тисячах гривень

Показники	Роки						
	2020	2021	Відхилення		2022	Відхилення	
			Абсолютне	Відносне		Абсолютне	Відносне
Комісійні доходи від операції з іноземною валютою	364,13	391,50	27,37	7,52	315,9	-75,6	-19,31
Чистий прибуток (збиток) від переоцінки іноземної валюти	70,23	(202,23)	-272,46	-387,95	95,76	297,99	-147,35
Чистий прибуток (збиток) від операцій з іноземною валютою	713,69	301,29	-412,4	-57,78	692,83	391,54	129,95

Розраховано автором за даними джерел [36; 37; 38]

Казначейство АТ «ОТП БАНК» пропонує компаніям та організаціям широкий спектр продуктів та послуг, які пов'язані із іноземною валютою:

- приватним та інституційним інвесторам: спотова та корпоративна торгівля валютою
- корпоративним і роздрібним клієнтам: валютні свопи, різні інструменти грошового ринку.

Також зауважимо, що станом на 31.12.2022 та 2021 років балансова вартість кредитів фізичним особам в іноземній валюті, наданих банком становила відповідно: 15104 тис. грн та 13637 тис. грн. Справедлива вартість таких кредитів не може бути достовірно визначена через регуляторні обмеження, встановлені НБУ, оскільки у 2022 та 2021 роках відсутній ринок для цього фінансового інструменту і неможливо отримати достатню ринкову інформацію або застосувати інші методи оцінки.

АТ «ОТП БАНК» підтримує достатні резерви ліквідних активів в іноземній валюті для покриття запланованого відтоку коштів від операційної діяльності. При цьому, він покладається на підтримку материнського банку у випадку відтоку коштів клієнтів, деномінованих в іноземній валюті.

Розглядаючи операції з іноземною валютою, які здійснює АТ «ОТП БАНК», варто зазначити, що першочергово, банк надає шаблони та пам'ятки для відповіді на найпоширеніші запитання щодо імпортно-експортних операцій, а також для оформлення документів при розрахунках за товари та послуги. Використовуючи шаблони документів, клієнт може скоротити час, необхідний для оформлення договірних відносин з іноземними партнерами, тим самим вивільнивши більше часу для свого бізнесу. Це також прискорює процес перевірки документів співробітниками банку та мінімізує ризик повторного підписання документів.

Отже, банк здійснює такі операції з іноземною валютою:

- продаж іноземної валюти;
- купівлю іноземної валюти;

- конвертація іноземної валюти, тобто операції з купівлі (продажу) однієї іноземної валюти за іншу. Конвертація можлива між валютами однієї групи Класифікатора: однієї або двох груп Класифікатора;

- експертиза щодо експортних та імпорتنих контрактів, що передбачає професійне консультування та аналіз проектів та існуючих імпорتنих/експортних контрактів, а також пов'язаних з ними комплектів документації;

- форвардні операції,

- кредити від нерезидентів;

- платежі «OTR Express», тобто перекази в євро, доларах США та угорських форинтах можуть бути отримані контрагентом у той самий день, що й переказ, за умови, що рахунок контрагента (одержувача) відкритий в одному з банків Групи ОТП;

- платежі в іноземній валюті.

3 Політика управління валютним ризиком в діяльності АТ «ОТП Банк» та напрями підвищення ефективності його оцінювання

Управління ринковими ризиками, до яких відноситься і валютний ризик, в АТ «ОТП БАНК» здійснюється на двох рівнях:

- на рівні Групи ОТП (визначається розмір ризик апетиту, ліміти ризику та підхід до оцінки ризику);
- на місцевому рівні (в конкретних відділеннях банку, що відкриті в різних містах України) керівництво банку несе відповідальність за функціонування процесу виявлення, вимірювання, контролю та звітності щодо ринкового ризику, а також за дотримання вимог НБУ.

Крім наявності факторів ризику, над якими НБУ не має прямого контролю, та ступеня їх волатильності, передумовою виникнення ринкового ризику є наявність відкритих позицій, які визначають ступінь чутливості фінансової установи до зміни ринкових показників. Враховуючи незначний обсяг інвестицій в цінні папери з нефіксованим прибутком та основні засоби, керівництво вважає процентний та валютний ризики, які належать до групи ринкового (цінового) ризику, суттєвими та зосереджує увагу на управлінні ними. Вищим колегіальним органом АТ «ОТП БАНК», який є відповідальним за управління ринковим ризиком є Комітет з питань управління активами та пасивами, що створений Наглядовою радою банку.

Комітет з управління активами та пасивами визначає стратегію управління ринковим ризиком з урахуванням єдиних стандартів управління ризиками Групи ОТП та затверджує її у вигляді політики управління процентним та валютним ризиками, яка є невід'ємною частиною політики управління ризиком ліквідності, процентним ризиком банківської книги та ринковим ризиком. Отже, суть управління ризиками полягає у визначенні толерантності до кожного ризику, тобто максимально допустимих втрат через зміну ринкових індексів, а також у встановленні та управлінні лімітами на суму

кожної відкритої позиції, на яку банк наражається на ризик. Реалізація обраної стратегії управління ринковим ризиком включає в себе управління відкритими позиціями в контексті мінливих умов фінансового ринку.

Метою управління валютним ризиком є створення умов для можливості отримання прибутку від коливань валютних курсів при дотриманні регуляторних вимог; та можливість отримання прибутку від коливань валютних курсів; та обмеження надмірних потенційних втрат, що загрожують прибутковості та стабільності діяльності банку. Процеси управління валютним ризиком включають ідентифікацію, вимірювання, моніторинг, контроль, пом'якшення та звітування.

Валютний ризик ідентифікується на етапі впровадження нових продуктів.

Вимірювання валютного ризику включає історичні показники VaR (вартість під ризиком), ES (очікуваний дефіцит), а також розрахунок фактичних прибутків і збитків, що виникають від утримання валютних позицій.

Історичний VaR розраховується з довірчим інтервалом 99% за таких припущень:

- позиція утримується протягом одного дня на основі даних за останні 252 дні;
- для отримання оцінки історичної VaR застосовуються експоненціальні середньозважені значення [38].

Моніторинг та управління валютним ризиком передбачає порівняння результатів вимірювання ризику, зокрема порівняння зі встановленими лімітами, що відповідають ризик апетиту банку щодо валютного ризику.

Ліміти валютного ризику включають:

- «ліміти позицій по кожній валюті та загальний ліміт для позицій у валюті на кінець дня та протягом дня;
- ліміти VaR та Stressed VaR-ліміт
- ліміти ES;
- ліміти Stop-loss (щоденні, квартальні та річні)» [38].

Варто відмітити, що в аналізі валютний ризик оцінюється за допомогою методу валютної позиції (VaR) або методу, що базується на чистих грошових потоках (CFaR). Для останнього методу важлива повнота інформації про структуру платежів, тому цей метод є дуже обтяжливим для інформаційних систем банків. Метод VaR є швидшим і простішим, оскільки використовує стандартний закон розподілу, але оцінка ризику може бути перебільшеною або недостатньо точною, якщо присутній довгий хвіст.

Обидва методи дозволяють з певним рівнем достовірності розрахувати суму можливих збитків від впливу валютних ризиків в діяльності банку. Етапність дій щодо оцінки валютного ризику за методами VaR та CFaR представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Етапи оцінки валютного ризику за методами VaR та CFaR

Етап	Метод VaR	Метод CFaR
1	Визначення відкритої валютної позиції	Визначення функції грошового потоку в умовах валютного ризику.
2	Аналіз відповідності закону нормального розподілу закону розподілу ймовірностей коливань валютного курсу	Відкрита валютна позиція визначається як різниця чистих грошових потоків
3	Визначення параметрів розрахунку, волатильності та кореляції зв'язків	Визначення ймовірнісних характеристик та волатильності для кожного періоду розрахунку визначається окремо
4	Верифікація розрахунків VaR за останні 255 днів.	Верифікація розрахунків CFaR за останні 255 днів.
5	Визначення VaR на індивідуальному рівні та рівні портфеля	Визначення CFaR на індивідуальному рівні та рівні портфеля

Джерело [1, с.254].

Отже, розрахунок за методом VaR починається з визначення відкритих позицій кожного елемента мультивалютного портфеля, проходить через етап дослідження розподілу змін валютних курсів і закінчується перевіркою моделі розрахунку для заданого історичного періоду. Що ж стосується розрахунку за

методом CFaR першим кроком є визначення вхідної функції ризику в момент часу t (валюта притоку (накопичених) грошових потоків під ризиком, який може бути розрахований як VaR в початковий момент часу або прийнятий рівним нулю, якщо відкрита валютна позиція дорівнює 0). Наступним етапом є визначення відкритої позиції як різниці чистих грошових потоків (тут також можна використовувати цільовий показник) та визначення характеристик варіабельності цієї величини. На завершальному етапі, як і у випадку застосування методу VaR, розраховується величина грошових потоків під валютним ризиком і модель розрахунку перевіряється на історичних даних.

Отже, управління валютним ризиком є найважливішим елементом управління ризиками в банківській діяльності. А тому, сьогодні, як ніколи, постає питання підвищення ефективності проведення валютних операцій банківськими установами через певну сукупність управлінських рішень щодо зниження впливу валютного ризику на фінансову результативність діяльності банку. Так, в кожному банку формується система управління ризиками, що є «сукупністю належним чином задокументованих і затверджених політик, процедур і практик управління ризиками, які визначають порядок дій, спрямованих на реалізацію систематичного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх рівнях організації» [43].

З метою створення засад ефективного зниження негативного впливу валютних ризиків на прибутковість банку, сукупність управлінських рішень має розглядатись з трьох позицій (рисунок 3.1):

1) аналітичної, яка включає в себе:

- аналіз макроекономічних показників, що дають змогу ідентифікувати валютний ризик банку;
- оцінку рівня валютного ризику за різними методами та методиками;
- моніторинг стану валютного ринку через дані зовнішніх та внутрішніх джерел;

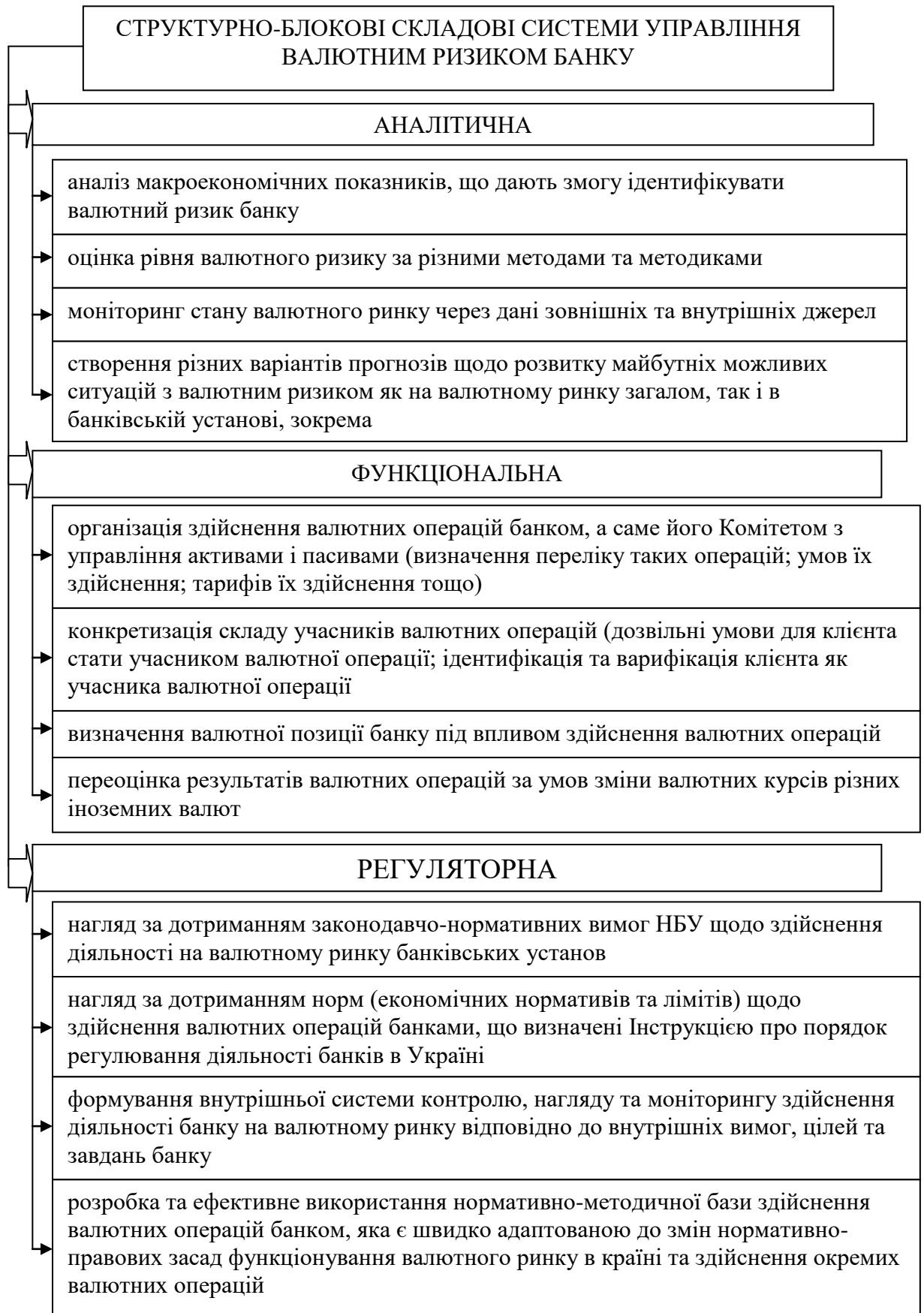

Рисунок 3.1 - Структурно-блокові складові системи управління валютним ризиком банку

Складено автором

створення різних варіантів прогнозів щодо розвитку майбутніх можливих ситуацій з валютним ризиком як на валютному ринку загалом, так і в банківській установі, зокрема;

2) функціональної, яка включає:

- організацію здійснення валютних операцій банком, а саме його Комітетом з управління активами і пасивами (визначення переліку таких операцій; умов їх здійснення; тарифів їх здійснення тощо);

- конкретизацію складу учасників валютних операцій (дозвільні умови для клієнта стати учасником валютної операції; ідентифікація та верифікація клієнта як учасника валютної операції;

- визначення валютної позиції банку під впливом здійснення валютних операцій;

- переоцінка результатів валютних операцій за умов зміни валютних курсів різних іноземних валют;

3) регуляторної, яка включає:

- нагляд за дотриманням законодавчо-нормативних вимог НБУ щодо здійснення діяльності на валютному ринку банківських установ;

- нагляд за дотриманням норм (економічних нормативів та лімітів) щодо здійснення валютних операцій банками, що визначені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою НБУ № 368 від 28.08.2001 р. (зі змінами) [44];

- формування внутрішньої системи контролю, нагляду та моніторингу здійснення діяльності банку на валютному ринку відповідно до внутрішніх вимог, цілей та завдань банку;

- розробка та ефективне використання нормативно-методичної бази здійснення валютних операцій банком, яка є швидко адаптованою до змін нормативно-правових засад функціонування валютного ринку в країні та здійснення окремих валютних операцій.

Узагальнено можна зазначити, що запропонована сукупність управлінських рішень щодо ведення діяльності банку на валютному ринку має

визначати такі елементи, як: розмір потенційних збитків та величину ризику; ймовірність настання певної несприятливої події; тривалість періоду, протягом якого існує ризик. Основними методами, які можуть бути ефективними при оцінці валютного ризику є (рисунок 3.2):

- метод аналізу доцільності витрат, який передбачає «виявлення та визнання потенційних зон ризику. Цей підхід використовується тому, що рівень ризику витрат за певними напрямками та окремими елементами діяльності банку є неоднаковим. Цей підхід дозволяє виявити «вузькі місця» в банківських операціях з точки зору схильності до ризику, а потім розробити конкретні шляхи їх усунення» [20];

- аналітичний метод, який передбачає «аналіз ризиків з метою визначення оптимального рівня ризику для кожного виду банківської діяльності та їх сукупності. Найвідомішим і найпоширенішим методом аналізу оцінки ризиків є стрес-тестування. Суть цього методу полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, що призводить до банківського ризику, та визначенні шокової величини зміни зовнішніх факторів, таких як процентні ставки, валютні курси та інші. Коли ці значення поєднуються, формується уявлення про те, скільки прибутку або збитків отримає банк, якщо події розвиватимуться так, як очікується» [20];

- метод експертних оцінок, який здійснюється шляхом «вивчення оцінок, наданих експертами, та формування загальної експертної оцінки. Прикладами методів експертного оцінювання є оцінка кредитних рейтингів клієнтів банку, розрахунок розміру ризику кредитного портфеля банківської установи, дотримання економічних нормативів у банківській системі, а також кредитні рейтинги за рівнем ризику» [20];

- статистичний метод, передбачає аналіз зміни певного показника, який характеризує рівень ризику, протягом певного періоду часу. Цей метод використовується якщо є достатньо статистичних даних для здійснення кількісного аналізу.

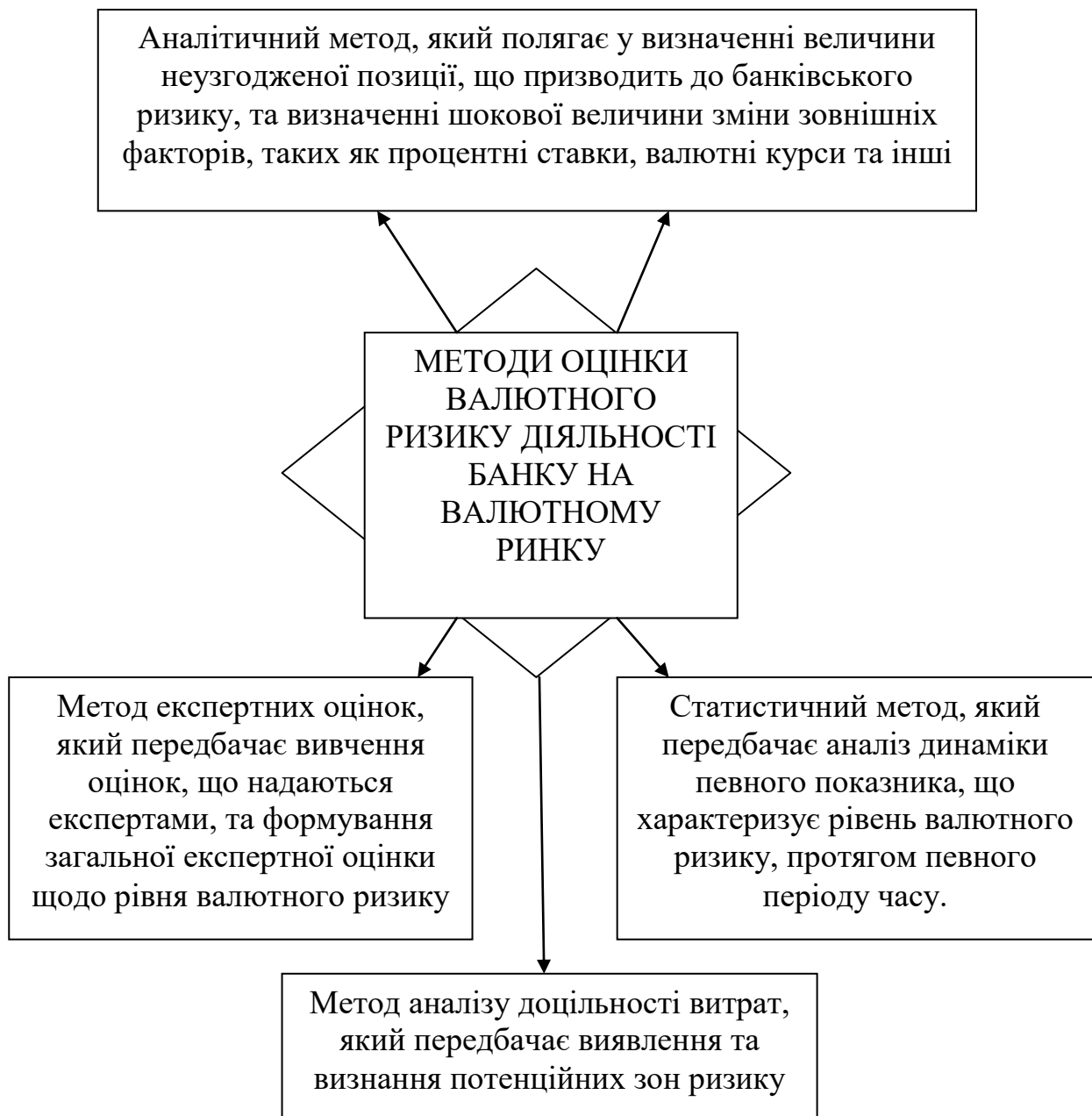

Рисунок 3.2 – Методи оцінки валютного ризику діяльності банків на валютному ринку

Сформовано автором

В основі ризик-менеджменту банківської діяльності лежить стратегія управління ризиками, що притаманні діяльності банку. Варто зауважити, що формування та реалізація стратегії управління валютним ризиком є складним процесом, який пов'язаний з визначенням сильних та слабких сторін банку в

його діяльності на валютному ринку. При визначенні особливостей стратегії банку щодо управління валютним ризиком мають бути враховані:

- питома вага активних і пасивних операцій банку в іноземній валюті або в абсолютних показниках (обсяг, курс валют тощо) діяльності банку ;
- специфіка умов та особливостей формування активів банківської установи;
- питому вагу обсягів здійснення валютних операцій банку на регіональному валютному ринку;
- перспективи змін змісту та функціоналу валютних операцій.

Залежно від зазначених особливостей здійснення банком діяльності на валютному ринку практично можуть бути застосовані такі типи стратегій управління валютними ризиками банку:

- стратегія диверсифікації валютних операцій та впровадження нових банківських послуг та продуктів, що застосовується в діяльності банків-флагманів на валютному ринку, та передбачає розподіл валютного ризику через застосування багатьох інструментів та видів валютних операцій;
- стратегія задоволення потреб окремого сегмента клієнтів-споживачів послуг та продуктів банку на валютному ринку, що може бути реалізована з метою обслуговування банком значної частки валютного ринку на основі здійснення валютних операцій високоякісно, швидко та безпечно;
- стратегія розширення послуг та продуктів банку, що включають іноземні валюти, для обмеженого контингенту клієнтів, та передбачає диверсифікацію валютних ризиків саме за виокремленими сегментами клієнтів банку;
- захисна стратегія, що передбачає зменшення величини банківських ресурсів, які використовуються при здійсненні валютних операцій, тобто в такий спосіб здійснюється орієнтація банку на здійснення найбільш популярних, надійних валютних операцій, що і призводить до зменшення валютного ризику в банківській діяльності загалом.

Отже, банківська установ має можливість самостійно, в рамках законодавчо-правового поля, вибрати тип стратегії, розробляти свою власну стратегію управління валютним ризиком. При цьому, система управління ризиками банку складається з: політики управління ризиками, визначеної банком, стратегії управління банківськими ризиками, положень, процедур, методів управління ризиками банківської діяльності, що враховують розмір банку та складність його діяльності. Варто відмітити, що є гарною практикою коли в банку є розроблена, затверджена та документально оформлена Стратегія управління ризиками банку. Прикладом є Стратегія управління ризиками АТ «Ощадбанк», яка включає такі розділи:

- «загальні положення;
- терміни, скорочення та їх визначення;
- принципи та порядок організації процесу управління ризиками в банку;
- перелік суттєвих видів ризиків, що притаманні діяльності банку;
- принципи та підходи щодо визначення прийняттого співвідношення дохідності та ризиків;
- принципи та періодичність надання управлінської звітності про ризики;
- розподіл показників ризик-апетиту та правила ескалації;
- стратегічні проекти;
- порядок переліку документів;
- прикінцеві положення;
- історія змін
- додатки» [32].

Саме в такий спосіб представлена розроблена банком стратегія управління ризиками (в т.ч. й валютним ризиком) уможлиблює досягнення банком:

- фінансової стабільності та безперервності діяльності банку;
- виявлення (ідентифікація (оцінка), моніторинг та контроль) та зменшення впливу банківських ризиків;
- підтримання профілю ризиків на цільовому рівні ризик-апетиту;

- достатність капіталу банку для покриття суттєвих ризиків банку;
- дотримання регуляторних вимог чинного законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів НБУ.

Тому, вважаємо за доцільне рекомендувати АТ «ОТП БАНК» розроблену ним стратегію управління ризиками представити саме у вигляді окремого документа – «Стратегія управління ризиками АТ «ОТП БАНК».

На наш погляд, врахування схильності до ризику при управлінні ним, має вкрай важливе значення. Тому, вартим уваги є дослідження послідовності здійснення дій щодо запобігання ризикам банків в їх діяльності на основі оцінки їхньої вразливості під впливом того чи іншого виду ризику. Також зауважимо, що основними напрямками підвищення ефективності реалізації розробленої банком стратегії управління валютним ризиком можуть бути:

- висока адаптованість банків до мінливих умов валютного ринку;
- здатність банку швидкого реагування на появу нових валютних операцій;
- розширення параметрів оцінювання валютного ризику як у кількісному, так і у якісному аспектах;
- збалансованість функціоналу всіх складових елементів системи управління ризиками (в т.ч. й валютним ризиком) в банку;
- використання найбільш доцільних на певний момент стратегій управління валютним ризиком.

Таким чином, найефективнішого результату в управлінні валютним ризиком можна досягти лише при комплексному використанні різних стратегій, методів управління ризиками із врахуванням операційної ситуації в банку. Комбінуючи методи управління валютним ризиком можна досягти високих результатів щодо оптимального співвідношення між досягнутим рівнем зниження ризику та додатковими витратами, пов'язаними із таким зниженням.

Висновки

Теоретичні та аналітичні положення кваліфікаційної роботи дають змогу зробити такі висновки.

Валютний ринок виконує різноманітні операції та функції, які впливають на обмінні курси та сприяють ефективному здійсненню валютних операцій. Функції валютного ринку допомагають підтримувати світову економіку та задовольняти потреби торгівлі іноземною валютою. Отже, основними функціями валютного ринку є:

- конвертація валют через надання можливості обміняти одну валюту на іншу з метою здійснення міжнародних платежів або інвестицій;
- визначення обмінних курсів через вплив на обмінні курси через попит і пропозицію на валюти, що дозволяє визначити вартість однієї валюти на основі вартості іншої;
- забезпечення ліквідності через забезпечення доступності валют, необхідних підприємствам і приватним особам, що дозволяє здійснювати міжнародні платежі, торгівлю та інші операції;
- проведення операцій забезпечення через використання валютного ринку банками та іншими фінансовими установами для укладання операцій забезпечення (форвардних та ф'ючерських контрактів), з метою захисту від коливань валютних курсів;
- залучення коштів та інвестування через надання можливості для залучення коштів та інвестування в різноманітні валютні активи, такі як акції, облігації та інші фінансові інструменти;
- диверсифікація валютних резервів банків, корпорацій та урядів і регулювання валютного курсу;
- взаємозв'язок світових валютних, кредитних і фінансових ринків;
- отримання спекулятивного прибутку учасниками ринку у вигляді різниці курсів валют.

Головними, безпосередніми, учасниками як національного, так і міжнародного валютних ринків є центральні банки країн та комерційні банки. Центральні банки визначають правила гри на валютному ринку через монетарне регулювання. Вони встановлюють порядок та умови проведення валютних операцій і впливають на діяльність учасників валютного ринку. Так, купівлю-продаж іноземної валюти, банківських металів на українському валютному ринку дозволяється здійснювати тільки НБУ та суб'єктам ринку або через їх посередництво. Такі обмеження дозволяють центральному банку підтримувати стабільність валютного ринку, захищати інтереси учасників валютних відносин та забезпечувати ефективне функціонування національної економіки загалом. Банківська діяльність на валютному ринку є досить різноманітною, адже вона пов'язана як із наданням банками, як фінансовими посередниками цього ринку, широко спектру фінансових послуг, так із здійсненням різного роду валютних розрахунково-платіжних та обмінних операцій. Традиційними банківськими операціями, які займають чільне місце в діяльності комерційних банків на валютному ринку є валютні операції.

Основою здійснення валютних операцій є валютні цінності. Однак, самі валютні операції, які здійснюють комерційні банки на валютному ринку є різними за своїм змістом, призначенням, суб'єктами тощо. Таким чином, вартим уваги є класифікаційний поділ валютних операцій, який уможливорює не тільки їх групування за різними класифікаційними ознаками, а й розгляд їх специфіки за таким групуванням. Для здійснення валютно-обмінних операцій та/або операцій з банківськими металами, банківським установам необхідно мати банківську ліцензію. Здійснення банками діяльності на валютному ринку неминуче супроводжується виникненням валютного ризику, який є результатом дисбалансу між сумою активів і пасивів у кожній валюті. Відповідно, за кожною валютною операцією виникає валютний ризик, оскільки курс, за яким здійснюється обмін чи купівля-продаж валюти, відрізняється від ринкового курсу на момент здійснення такої операції. У світовій банківській практиці валютний ризик входить до п'ятірки найбільших ризиків за обсягом втрат. В

Україні валютний ризик, поряд з кредитним ризиком та ризиком ліквідності, входить до трійки найсерйозніших ризиків.

Валютний ринок в Україні на сьогоднішній день вважається добре сформованим, а існуючі механізми валютного регулювання є досить ефективними. Основним нормативним документом, що регулює операції з іноземною валютою в Україні, є Закон України «Про валюту і валютні операції», який спрямований на забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій в Україні.

Стан валютного ринку України характеризується такими показниками, як розмір золотовалютних резервів (міжнародних резервів; офіційних резервних активів); валютні інтервенції НБУ; офіційні обмінні курси валют; показники доларизації економіки країни та інші. Станом на 01.12.2023 р. золотовалютні резерви України становили 38,8 млрд дол. США, а у їх складі були (рисунок 2.1):

- активи в іноземній валюті на суму 37,0 млрд. дол. США (95,32% від загального обсягу резервів);
- монетарне золото (включаючи золоті депозити та свопи) 1,8 млрд дол. США (4,56% від загального обсягу резервів);
- спеціальні права запозичення (СПЗ) на суму 0,04 млрд дол. США (0,12% від загального обсягу резервів).

Валютні інтервенції можуть приймати наступні форми: валютні аукціони; інтервенції за єдиним курсом; інтервенція за найкращим обмінним курсом; цільові інтервенції. Саме за рахунок здійснення НБУ валютних інтервенцій формується валютний курс валютного ринку України, який є основним показником національного валютного ринку та його відношення до міжнародного валютного ринку, що визначає місце та роль гривні на світовому ринку.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є діяльність банків на валютному ринку України за матеріалами АТ «ОТП БАНК». Отже, відмітимо, що АТ «ОТП БАНК» є визнаним лідером фінансового сектора України, який

функціонує на національному фінансовому ринку з 1998 року. Як ключовий гравець на ринках Угорщини та Центральної і Східної Європи, OTP Group пропонує високоякісні фінансові рішення для задоволення потреб своїх клієнтів у 12 країнах через банківські відділення та дочірні компанії, банкомати та пункти продажу, розвинену мережу партнерів та електронний банкінг. Станом на 01.01.2023 р. АТ «ОТП БАНК» в банківській системі України є:

- 6-м банком за розміром капіталу, який становить 11,6 млрд грн, серед усіх банків і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за обсягом активів, які становлять 100,4 млрд грн, і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за обсягом зобов'язань, які становлять 79,4 млрд грн, і 3-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні;

- 8-м серед усіх банків за розміром чистого прибутку, який становить 0,6 млрд грн, і 4-м серед банків іноземних банківських груп, що функціонують в Україні.

Чисті активи АТ «ОТП БАНК» зросли на за 2020-2022 рр. на 20565,3 млн грн (на 41,72%). У 2021 р. порівняно із попереднім роком вони зросли на 10896,4 млн грн (на 18,48%), а у 2022 р. зростання становило 21142,9 млн грн (30,26%). При цьому, позитивним є той факт, що активи банку зростали щороку на більшу суму у порівнянні із попереднім роком.

Ресурсною базою фінансової стійкості АТ «ОТП БАНК» є його власний капітал, тобто сума власних, позичених і залучених коштів, що перебувають у розпорядженні банку для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів у формі грошових коштів, а також для здійснення діяльності, орієнтованої на отримання прибутку. Розмір власного капіталу АТ «ОТП БАНК» з року в рік зростав. Так, у 2021 р. порівняно із попереднім роком власний капітал банку на 1488,8 млн грн (на 15,55%), а у 2022 р. він зріс ще на 570,3 млн грн (на 5,16%). Найбільша питома вага у складі власного капіталу банку належить такому його складовому елементу, як статутний капітал.

Зобов'язання банку зросли за аналізований період на 29980,3 млн грн (на 60,69%). Так, у 2021 р. порівняно із попереднім роком вони зросли на 9407,6 млн грн (на 19,05%), а у 2022 р. зростання становило 20572,6 млн грн (34,99%).

Діяльність АТ «ОТП БАНК» в період, який аналізується, була прибутковою. Так, у 2020 р. чистий прибуток банку становив 1733,7 млн грн; у 2021 р. цей показник зріс на 1011,4 млн грн (на 58,34%); у 2022 р. чистий прибуток банку зменшився на 2148,0 млн грн (на 78,25%). Розглядаючи діяльність АТ «ОТП БАНК» на валютному ринку, відмітимо, що у 2021 році банк оптимізував процес купівлі-продажу іноземної валюти юридичними особами, значно прискорив обробку валютних операцій та подовжив терміни їх виконання. Банком були запропоновані найкращі умови для купівлі та продажу іноземної валюти в Україні та збільшено час прийому клієнтських заявок та їх обробки в той же день.

Незважаючи на початок військових дій проти України, АТ «ОТП БАНК» не припинив подальший розвиток банківських продуктів і процесів. У 2022 банк активно працював над розвитком електронного замовлення та документообігу для корпоративного бізнесу. Кращі практики застосовувалися у валютних операціях, відкритті рахунків та повторній ідентифікації існуючих клієнтів. Банк здійснює такі операції з іноземною валютою: продаж іноземної валюти; купівлю іноземної валюти; конвертація іноземної валюти, тобто операції з купівлі (продажу) однієї іноземної валюти за іншу; експертиза щодо експортних та імпорتنих контрактів, що передбачає професійне консультування та аналіз проектів та існуючих імпорتنих/експортних контрактів, а також пов'язаних з ними комплектів документації; форвардні операції, кредити від нерезидентів; платежі «ОТР Express», тобто перекази в євро, доларах США та угорських форинтах можуть бути отримані контрагентом у той самий день, що й переказ, за умови, що рахунок контрагента (одержувача) відкритий в одному з банків Групи ОТП; платежі в іноземній валюті.

Вищим колегіальним органом АТ «ОТП БАНК», який є відповідальним за управління ринковим ризиком є Комітет з питань управління активами та пасивами, що створений Наглядовою радою банку. Комітет з управління активами та пасивами визначає стратегію управління ринковим ризиком з урахуванням єдиних стандартів управління ризиками Групи ОТП та затверджує її у вигляді політики управління процентним та валютним ризиками, яка є невід'ємною частиною політики управління ризиком ліквідності, процентним ризиком банківської книги та ринковим ризиком.

З метою створення засад ефективного зниження негативного впливу валютних ризиків на прибутковість банку, сукупність управлінських рішень має розглядатись з трьох позицій: аналітичної; функціональної та регуляторної. Запропонована сукупність управлінських рішень щодо ведення діяльності банку на валютному ринку має визначати такі елементи, як: розмір потенційних збитків та величину ризику; ймовірність настання певної несприятливої події; тривалість періоду, протягом якого існує ризик.

В основі ризик-менеджменту банківської діяльності лежить стратегія управління ризиками, що притаманні діяльності банку. Залежно від зазначених особливостей здійснення банком діяльності на валютному ринку практично можуть бути застосовані такі типи стратегій управління валютними ризиками банку: стратегія диверсифікації валютних операцій та впровадження нових банківських послуг та продуктів; стратегія задоволення потреб окремого сегмента клієнтів-споживачів послуг та продуктів банку на валютному ринку; стратегія розширення послуг та продуктів банку, що включають іноземні валюти, для обмеженого контингенту клієнтів; захисна стратегія.

Вартим уваги є дослідження послідовності здійснення дій щодо запобігання ризикам банків в їх діяльності на основі оцінки їхньої вразливості під впливом того чи іншого виду ризику. Найефективнішого результату в управлінні валютним ризиком можна досягти лише при комплексному використанні різних стратегій, методів управління ризиками із врахуванням операційної ситуації в банку.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А. І. Дослідження валютного ризику: концепції VaR і CFaR / А. І. Бондаренко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 11. – С. 253-261.
2. Валютні операції: підручник / Н.В. Божедарнік, Т.В. Божидарнік. – К.: ЦУЛ, 2019. – 698 с.
3. Власенко Є., Брітченко І. Факторний аналіз валютного курсу в Україні / Є. Власенко, І. Брітченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2019. – № 2 (53). – С. 252-256.
4. Глущенко С. В. Монетарна політика : теоретико-методологічні аспекти : підручник / С. В. Глущенко. – К.: НаУКМА, 2021. – 64 с.
5. Грінько І. М. Міжнародні фінанси : навчальний посібник для студентів, які навчаються за спеціальністю 051 «Економіка», спеціалізацією «Міжнародна економіка» за денною формою навчання / І. М. Грінько ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 109 с.
6. Деркач Ю.Б. Управління валютними ризиками в банках України / Ю.Б. Деркач // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 14. – Ч.2. – С.130-133.
7. Дзюблюк О. В. Валютно-курсові аспекти антикризової економічної політики / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2017. – № 4. – С. 14-33. (Дзюб 1)
8. Дзюблюк О. В., Владимир О. М. Банки у системі організації валютних відносин : монографія / О. В. зюблюк, О. М. Владимир. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2014. – 296 с.
9. Дідур С.В., Глухова В.І., Козирева А.В., Кравченко Х.В. Аналіз та оцінка валютних ризиків банку / С.В. Дідур, В.І. Глухова, А.В. Козирева, Х.В. Кравченко. // Modern Economics. – 2022. – № 35. – С. 56–64.
10. Добровольська О. В., Халатур С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. : [для студентів ВНЗ] / О. В. Добровольська, С. М. Халатур. – Дніпропетровськ : Монолит, 2015. 383 с.

11. Довгань Ж. М. Удосконалення депозитної політики банківських установ / Ж. М. Довгань // Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – 2015. – № 23. – С. 46-53.
12. Дячек В. В. Аналіз ефективності методів валютного регулювання у сучасних умовах міжнародної економічної діяльності / В. В. Дячек, Н. В. Пастухова. – Науковий вісник Херсонського державного університету, 2017. – № 24. – С. 22-25.
13. Електронні гроші. Національний банк України [Електронний ресурс]. – URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash> (дата звернення: 25.11.2023).
14. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану / Г. Забчук, О. Іващук // Міжнародний науковий журнал. – 2022. – № 1-2. – С. 50–61.
15. Загородній А.С., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Третє видання, доповнене та перероблене. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.
16. Золотовалютні резерви України. Мінфін. [Електронний ресурс]. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2023/> (дата звернення 15.11.2023)
17. Інтегрована система управління ризиками банку : монографія / Н.П. Шульга, В.І. Міщенко, Л.Л. Анісімова та ін. ; за заг. ред. Н.П. Шульги. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 440 с.
18. Калашник П. Найбільша подушка безпеки в історії. Золотовалютні резерви України сягнули рекорду у \$41,7 млрд. Як це можливо під час війни та що дає економіці? [Електронний ресурс] / П. Калашник // Forbes Ukraine. – 2023. – URL:<https://forbes.ua/money/naybilsha-podushka-bezpeki-v-istorii-zolotovalyutni-rezervi-ukraini-syagnuli-rekordu-u-417-mlrd-yak-tse-mozhливо-pid-chas-viyni-ta-shcho-dae-ekonomitsi-08082023-15310> (дата звернення 15.11.2023)
19. Калівошко О. М. Сутність валютного ринку / О. М. Калівошко // Науковий вісник НУБІП. – 2020. – Вип.200. – .3. – С.218-222.

20. Карась О. О. Специфіка системи управління ризиками в банківській сфері / Карась О. О. // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3917> (дата звернення 24.11.2023)
21. Краснова І.В., Шевалдіна В.Г. Методи хеджування валютного ризику банками / І.В. Краснова, В.Г. Шевалдіна // Sciences of Europe. – 2021. – № 82. – С. 10–15.
22. Кудрицька Ж.В., Гнилицька А.Ю. Хеджування валютного ризику / Ж.В. Кудрицька, А.Ю. Гнилицька // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 11. – С.439-442.
23. Лист про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику від 19 червня 2023 року [Електронний ресурс]. – URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies- URL:677 (дата звернення: 11.11.2023).
24. Маляренко І. В. Сутність валютного ринку / І. В. Маляренко // Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Полтава, 31 жовтня 2019 р.). – Полтава: РВВ ПДАА, 2019. – С.150-152.
25. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник / С. Я. Боринець, О. В. Дзюблюк, О. М. Владимир. – 3-тє вид, стер. – К.: Знання, КОО, – 305 с.
26. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посібник / Б.С. Івасів, Л. М. Прийдун, В. Я. Рудан. – Тернопіль: Вектор, 2013. – 572 с.
27. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посібник / О.І. Береславська. – Ірпінь: Ун-т ДФС України, – 2019. – 368 с.
28. Національний банк України. – Офіційний сайт. – URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 10.12.2022)
29. Нідзельська І.А. Вплив валютного регулювання на розвиток вітчизняної економіки / І.А. Нідзельська. // Фінанси України. – 2016. – №2. – С.83-88.

30. Основні показники діяльності банків України за 2018-2022 рр. [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт НБУ. – URL: <http://surl.li/hiulm> (дата звернення: 18.10.2023).

31. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк» [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.otpbank.com.ua/> (дата звернення: 02.12.2023).

32. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.oschadbank.ua/> (дата звернення: 01.12.2023).

33. Павленко Л. Д., Руденок М. Г. Науково-методичний підхід до превентивного регулювання валютного ризику на основі аналізу рівня схильності банку до ризику [Електронний ресурс] /Л. Д. Павленко, М. Г. Руденок // Ефективна економіка. – 2019. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення 18.11.2023)

34. Показники валютного ринку України за 2018-2023 роки [Електронний ресурс] – URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 05.12.2023)

35. Результати валютних інтервенцій НБУ [Електронний ресурс]. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets> (дата звернення 01.12.2023)

36. Річний звіт АТ «ОТП Банк» за рік, який закінчився 31 грудня 2020 року . <https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/b47/consolidated2020.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).

37. Річний звіт АТ «ОТП Банк» за рік, який закінчився 31 грудня 2021 року . [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/3f7/1i5c1ev2ss207ug4zr9nfzq30rrd7uls/FY21Consolidated.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).

38. Річний звіт АТ «ОТП Банк» за рік, який закінчився 31 грудня 2022 року . [Електронний ресурс]. – URL: https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/cd4/a9n4mit05pz8is1d0zjaa9swe8qobwaw/OTP_Report_2022.pdf (дата звернення: 02.12.2023).

39. Україна. Закони. Про валюту і валютні операції [Електронний ресурс]: закон: [прийнято Верх. Радою 21 червня 2018 р. № 2473-VIII]. – Дата оновлення: 01.04.2023. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#doc_info (дата звернення: 20.11.2023).

40. Україна. Міністерство фінансів України. Меморандум про економічну та фінансову політик [Електронний ресурс]: [від 25 липня 2015 р.]. – URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies-677 (дата звернення: 11.11.2023).

41. Україна. НБУ. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану [Електронний ресурс]: [Схвалено рішенням Ради НБУ від 15 квітня 2022 р.]. – URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk> (дата звернення: 01.12.2023).

42. Україна. НБУ. Про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України [Електронний ресурс]: положення: [затверджено Постановою Правління НБУ 31 січня 2019 р. № 26]. – URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/Regulation_31012019_26_04032022.pdf (дата звернення: 15.11.2023).

43. Україна. НБУ. Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах [Електронний ресурс]: положення: [затверджено Постановою Правління НБУ 11 червня 2018 р. № 64]. – Дата оновлення: 04.04.2023. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#doc_info (дата звернення: 01.12.2023). (Пол 3)

44. Україна. НБУ. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : інструкція : [затверджено Постановою Правління НБУ 28 серпня 2001 р. № 368]. – Дата оновлення: 11.05.2023. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

45. Україна. НБУ. Про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України [Електронний ресурс]: положення: [затверджено Постановою Правління НБУ 02 січня 2019 р. № 1]. – Дата оновлення: 19.08.2023. – URL: <http://surl.li/ofuyu> (дата звернення: 30.11.2023).

46. Україна. НБУ. Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України [Електронний ресурс] – URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/DkTLQeG1KLSHNmQ> (дата звернення: 01.12.2023).

47. Україна. НБУ. Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/ofyua> (дата звернення: 01.12.2023).

48. Фінансовий ринок: навч. посібник / М. М. Буднік, Л. С. Мартюшева, Н. В. Сабліна. – К.: ЦУЛ, 2009. – 334 с.

49. Формування стратегії управління валютними ризиками у вітчизняних банках / Ю. В. Сенейко. – Вісник УБС НБУ. – 2015. – №1(10). – С.34-46.

50. Ченуша О. С., Дикий В. С. Регулювання валютного ринку в Україні під час воєнного стану [Електронний ресурс] / О. С. Ченуша, В. С. Дикий // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи» . – URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/279865> (дата звернення 16.10.2023)

51. Черемісова Т.А. Міжнародні фінансові відносини та валютний ринок в умовах глобалізації / Т.А. Черемісова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2 (49). – Ч. 1. – 195-201.

52. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М. Шелудько. – 3-тє вид., стер. – К.: ЦУЛ, 2015. – 535 с.

53. Шкварчук Л. О., Карпенко А. В. Оцінка ризику валютного ринку України / Л. О. Шкварчук, А. В. Карпенко // Економіка і суспільство. – 2018. – №9. – С.1204-1209.